

А. Р. Гуляева, С. А. Прастакова, С. М. Кабачёвская

МУЗЫКА

4
клас

А. Р. Гуляева, С. А. Прастакова, С. М. Кабачэўская

МУЗЫКА

Вучэбны дапаможнік для 4 класа
ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі
з беларускай мовай навучання

Для работы ў класе

*Даручана Міністэрствам адукацыі
Рэспублікі Беларусь*

Мінск
«Пачатковая школа»

2018

Правообладатель Пачатковая школа

УДК 78(075.2=161.3)

ББК 85.31я71

Г94

Рэцэнзенты:

аддзел музычнага мастацтва і этнамузыкалогіі дзяржаўнай навуковай установы

«Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры

Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі»

(доктар мастацтвазнаўства, дацэнт, загадчык аддзела *Н. А. Юўчанка*);

намеснік дырэктара па выхаваўчай рабоце, настаўнік музыкі вышэйшай катэгорыі
дзяржаўнай установы адукацыі «Гімназія № 4 г. Мінска»

І. В. Дамашэвіч

Гуляева, А. Р.

Г94 Музыка : вучэб. дапам. для 4-га кл. устаноў агул. сярэд. адукацыі з беларус. мовай навучання : для работы ў кл. / А. Р. Гуляева, С. А. Прастакова, С. М. Кабачэўская. — Мінск : Пачатковая школа, 2018. — 168 с. : іл.

ISBN 978-985-565-467-5.

УДК 78(075.2=161.3)

ББК 85.31я71

ISBN 978-985-565-467-5

© Гуляева А. Р., Прастакова С. А.,
Кабачэўская С. М., 2018

© Афармленне. Рэспубліканскае ўнітарнае
прадпрыемства «Выдавецтва “Пачатковая
школа”», 2018

Правообладатель Пачатковая школа

ДАРАГІЯ СЯБРЫ!

Музыка — вечны спадарожнік чалавека. Яна суправаджае яго на працягу ўсяго жыцця, адлюстроўвае навакольны свет і стан чалавечай душы.

Багатая і разнастайная музычная культура нашай Радзімы — Беларусі.

У гэтым годзе вы далучыцеся да сапраўдных скарбаў беларускай народнай песні, якая адлюстроўвае жыццё і пачуцці людзей, што жывуць на нашай зямлі. Праз беларускую песню мы можам даведацца пра характар і душу нашага народа.

Значную ролю адыгрывае музыка ў народных абрадах і святах. На працягу года вы станеце ўдзельнікамі зімовых, вясновых, летніх свят беларускага народа, пазнаёміцеся з песнямі, якія суправаджалі восеньскія работы.

Пра музыку і музыкантаў распавядаюць беларускія народныя казкі. На ўроках вы адчуеце гучанне музыкі ў казках, паслухаеце творы сучасных беларускіх кампазітараў, напісаныя паводле казачных сюжэтаў.

Гучыць музыка і ў народных гульнях. Вы дакраняцеся да таямнічага свету беларускіх народных гульняў і набудзеце карысны жыццёвы вопыт удзелу ў іх.

Неад’емная частка беларускай музычнай культуры — народныя інструменты. Вы даведаецеся пра гісторыю іх узнікнення, асаблівасці бытавання ў цяперашні час.

Багатая і танцавальная культура беларускага народа. На ўроках вы пазнаёміцеся з беларускімі народнымі танцамі і ўзорамі гарадской танцавальнай культуры.

У музычных творах часта паўстаюць велічныя постаці дзеячаў беларускай гісторыі і культуры, знаходзяць адлюстраванне падзеі мінулага часу. Вы пачуеце музыку, якая ў далёкія часы гучала ў палацах і сядзібах.

У гэтым годзе вас чакаюць незвычайныя музычныя падарожжы. Вы пазнаёміцеся з еўрапейскай, азіяцкай, афрыканскай і амерыканскай музычнай культурай.

На ўроках вы будзеце іграць на музычных інструментах, уважліва слухаць музыку і нават самастойна ствараць яе. Настаўнік дапаможа вам набыць адпаведныя веды і ўменні.

У добры шлях!

Умоўныя абазначэнні:

— паслухайце музычны твор;

— праспявайце песню альбо выканайце мелодыю на музычным інструменце;

— выразна прачытайце літаратурны твор;

— перадайце ўражанні ад музыкі сродкамі выяўленчага мастацтва;

— перадайце ўражанні ад музыкі выразнымі рухамі.

МУЗЫЧНАЯ КУЛЬТУРА БЕЛАРУСІ

МУЗЫКА — ЛЮСТЭРКА ЖЫЦЦЯ І ДУША НАРОДА

*О Беларусь, мая калыска,
жыццё мае, прытулак мой!
З гарачаю любоўю нізка
схіляюся перад табой...*

П. Глебка

Кожная краіна мае герб, сцяг і гімн. Іх павінен ведаць і паважаць кожны грамадзянін.

Слова «гімн» у перакладзе з грэчаскай мовы азначае «ўрачыстая песня, усхваленне ў вершах ці ў музыцы».

Музыку Дзяржаўнага гімна Рэспублікі Беларусь напісаў кампазітар Нестар Сакалоўскі, словы — паэты Міхась Клімковіч і Уладзімір Карызна. Аркестравую партытуру гімна склаў кампазітар Яўген Глебаў.

Існуе ўзор выканання гімна. Ён вызначае належны тэмп, сілу гуку і характар выканання. Захоўваецца гэты ўзор у спецыяльным сховішчы.

Усе ўрачыстыя падзеі дзяржаўнай значнасці суправаджаюцца выкананнем гімна. Дзяржаўны гімн заўсёды выконваюць і слухаюць стоячы.

Дзяржаўны гімн Рэспублікі Беларусь

Словы М. Клімковіча,
У. Карызны

Музыка Н. Сакалоўскага

Урачыста, велічна

Мы, бе - ла - ру - сы — мір - ны - я лю - дзі,

сэр - цам а - дда - ны - я род - най зям - лі,

шчы-ра сяб - ру - ем, сі - лы гар - ту - ем

мы ў пра-ца - ві - тай, воль-най сям' - і.

Слаў - ся, зям - лі на-шай свет-ла - е і - мя,

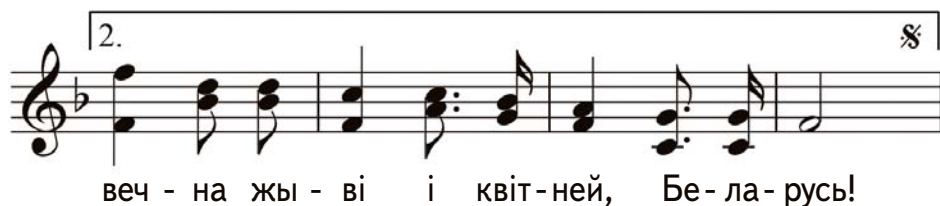
слаў-ся, на - ро - даў бра-тэр - скі са - юз!

На-ша лю - бі - ма-я ма - ці-Ра - дзі - ма,

веч - на жы - ві і квіт-ней, Бе - ла-русь!

Мы, беларусы — мірныя людзі,
Сэрцам адданыя роднай зямлі,
Шчыра сябруем, сілы гартуем
Мы ў працавітай, вольнай сям'і.

Слаўся, зямлі нашай светлае імя,
Слаўся, народаў братэрскі саюз!
Наша любімая маці-Радзіма,
Вечна жыві і квітней, Беларусь!

Разам з братамі можна вякамі
Мы баранілі родны парог,
У бітвах за волю, бітвах за долю
Свой здабывалі сцяг перамог!

Слаўся, зямлі нашай светлае імя,
Слаўся, народаў братэрскі саюз!
Наша любімая маці-Радзіма,
Вечна жыві і квітней, Беларусь!

Дружба народаў — сіла народаў —
Наш заповітны, сонечны шлях.
Горда ж узвіся ў ясныя высі,
Сцяг пераможны — радасці сцяг!

Слаўся, зямлі нашай светлае імя,
Слаўся, народаў братэрскі саюз!
Наша любімая маці-Радзіма,
Вечна жыві і квітней, Беларусь!

Заданне:

Выканайце Дзяржаўны гімн Рэспублікі Беларусь. Падчас выканання перадайце велічны, урачысты характар музыкі.

Добрай традыцыяй у нашай краіне стала правядзенне акцыі «Спяваем гімн разам», прысвечанай Дню Незалежнасці Рэспублікі Беларусь. Падчас акцыі людзі ў розных кутках нашай краіны разам выконваюць Дзяржаўны гімн Рэспублікі Беларусь.

Уладзімір Уладзіміравіч Алоўнікаў (1919–1996)

Уладзімір Алоўнікаў — выдатны беларускі кампазітар, музыка якога вядома амаль кожнаму беларусу.

Шчырым пачуццём любві да сваёй краіны прасякнута песня Уладзіміра Алоўнікава «Радзіма мая дарагая» на словы Алеся Бачылы. Песня адразу палюбілася выканаўцам і слухачам. Для яе характэрны няспешны рух мелодыі, размеранасць акампанементу.

Радзіма мая дарагая

Словы А. Бачылы

Музыка У. Алоўнікава

Павольна, пявуча

Пытанні і заданні:

1. Паслухайце песню. Выберыце словы, якія адпавядаюць характару музыкі: узнёслая, урачыстая, велічная, усхваляваная, гордая.
2. Вылучыце ў песні галоўную інтанацыю. Прасачыце за яе развіццём. Адлюструйце развіццё мелодыі пластычнымі рухамі рук.
3. Вызначце будову твора. Ці аднолькавы характар запеву і прыпеву? Чаму кампазітар не прадугледзеў выкананне прыпеву ў апошнім куплеце? Як гэта звязана з галоўнай думкай песні?

Мелодыя гэтай песні стала пазыўнымі Беларускага радыё.

Пазыўныя Беларускага радыё

Пра Беларусь кажуць: «Тут зямля спявае». Нашы продкі лічылі, што без музыкі немагчыма жыць. Музыка дапамагала ім працаваць, знаходзіць выйсце са складаных жыццёвых сітуацый.

В. Барабанцаў. «Дзяўчына ў народным строі. Купалле»

Вобразы роднага краю і людзей, якія тут жывуць, часта натхнялі кампазітараў, мастакоў і паэтаў. У сваіх творах яны распавядалі аб прасторах роднай зямлі, шчырасці і працавітасці беларускага народа, яго слаўным мінулым і светлых марах.

Мікалай Мікалаевіч Чуркін (1869–1964)

Мікалай Чуркін — выдатны беларускі кампазітар і фалькларыст. У яго творах адлюстраваны душа, характар, гісторыя беларускага народа.

М. Чуркін унёс значны ўклад у збор, вывучэнне і апрацоўку беларускіх народных песень і танцаў. Народныя мелодыі можна пачуць і ў яго ўласных творах. Напрыклад, сімфаніета «Беларускія карцінкі» ўключае 14 народных песень, якія кампазітар пачуў і запісаў ад народных выканаўцаў. У фінале гэтага твора вы пачуеце інтанацыі беларускай народнай песні «Пайшоў Ясь наш на лужок».

Пайшоў Ясь наш на лужок

Беларуская народная песня

на - ка - сіў а - та - ва - чкі ён ста - жок,
на - ка - сіў а - та - ва - чкі ён ста - жок.

Сімфаниета «Беларускія карцінкі» (фінал)

Музыка М. Чуркіна

Весела, бадзёра

Пытанні і заданні:

1. Уважліва паслухайце твор. Якія карціны народнага жыцця адлюстравай у ім кампазітар? Якія сродкі музычнай выразнасці ён выкарыстаў?

В. Жолтак. Нацюрморт «Святочны»

2. Параўнайце настрой, перададзены ў нацюрморце Валерыяны Жолтак, з настроем фіналу сімфаніеты Мікалая Чуркіна.
3. Якімі сродкамі для стварэння настрою скарысталіся мастачка і кампазітар?

Беларусы — шчыры і ветлівы народ. Згадайце словы, якімі можна павітацца, пажадаць чаго-небудзь. А ці ведаеце вы, што вітанні могуць быць і музычнымі?

Нацыянальны акадэмічны народны хор Рэспублікі Беларусь
імя Г. Цітовіча

Нацыянальны акадэмічны народны хор Рэспублікі Беларусь быў заснаваны ў 1952 годзе. Сёння ён носіць імя Генадзя Іванавіча Цітовіча, знакамітага музыканта і фалькларыста. Славуты калектыў прадстаўляе Беларусь у розных краінах. Асноўнае месца ў яго рэпертуары займаюць беларускія народныя песні. У склад калектыву ўваходзяць таксама танцавальная і аркестравая групы.

Вітанне Нацыянальнага акадэмічнага народнага хору Рэспублікі Беларусь імя Г. Цітовіча

(на аснове вясельнай народнай песні «Частуйцеся, госці»)

Словы У. Карызны

Апрацоўка М. Сіраты

Умерана

Ад жы - тнё - вых ніў, рэк, ля - соў, а -

зёр, шчо - дрых я - сных зор

шле ві - та - нне вам бе - ла - ру - скі

хор, бе - ла - ру - скі хор.

Пытанні і заданні:

1. Паслухайце музычнае вітанне. Якія рысы характару, на вашу думку, уласцівы беларусам? Як музыка дапамагае перадаць гэтыя рысы?
2. Выберыце прывітанне, якое вам найбольш падабаецца. Вымавіце яго выразна. Прасачыце за інтанацыяй.

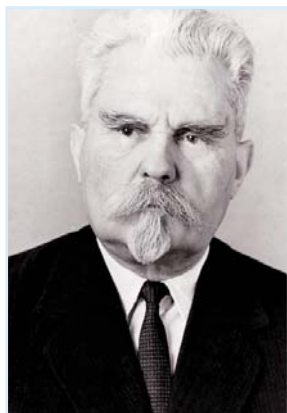
3. Прыдумайце да прывітання сваю мелодыю. Запішыце яе ў сшытку. Праспявайце музычнае прывітанне, якое ў вас атрымалася.

НАРАДЖЭННЕ І ЖЫЦЦЁ БЕЛАРУСКАЙ ПЕСНІ

*Песня, як і хлеб наш надзённы, —
неразменная багацце.*

Г. Цітовіч

Рыгор Раманавіч Шырма
(1892–1978)

Рыгор Шырма — беларускі харавы дырыжор, фалькларыст, кампазітар. Ён збіраў і запісваў народныя песні. Да апрацоўкі песень ён далучаў знакамітых кампазітараў.

З імем Р. Шырмы звязана дзейнасць Дзяржаўнай харавой капэлы БССР. Амаль 30 гадоў ён кіраваў гэтым славутым калектывам. Сёння Дзяржаўная акадэмічная харавая капэла Рэспублікі Беларусь носіць імя Р. Шырмы.

Дзяржаўная акадэмічная хараваая капэла Рэспублікі Беларусь
імя Р. Шырмы

❁ «Чароўнымі, сардэчнымі песнямі
спавіта наша звонкагалосая белару-
ская зямля».

❁ «Дзе б ні быў чалавек, дзе б ён
ні хадзіў, дзе б ні ездзіў — заўсёды
ў яго сэрцы жыве родная мелодыя, як
успамін аб той зямлі, што ўзгадала
яго і дала ў далёкую дарогу най-
цудоўнейшы скарб — задушэўныя
беларускія песні. Вясёлыя і сумныя,
жартоўныя і працяжныя, яны нашы
вечныя спадарожнікі: ад бязвоблач-
ных дзён маленства да сівізны».

П. Данелія.
«Беларуская мелодыя»

❁ «Шмат мудрасці і радасці, трывогі і горычы, шчырай любові і праўды захавала ў сваіх скарбах беларуская народная песня».

❁ «У народных беларускіх песнях адбіваюцца прыгожыя краявіды Беларусі з яе тысячамі рэк і азёр, з яе дрымучымі пушчамі, сасновымі барамі, з салаўінымі спевамі тады, калі “ці свет, ці світае, ці на зоры займае”. Ад кожнай песні павявае подыхам свежага паветра лясоў і ніваў, чуецца пах сенажацяў, абмытых рачнымі хвалямі».

Паводле Р. Шырмы

Как сложили песню

(урывак з нарыса)

Устинья говорит бойко, но деловито:

— Ну-кошь, Машутка, подсказывай...

— Чего это?

— Песню сложим...

И, шумно вздохнув, Устинья скороговоркой запекает:

*Эх, да белым днём, при ясном солнышке,
Светлой ноченькой, при месяце...*

Нерешительно нащупывая мелодию, горничная робко, вполголоса поёт:

Беспокойно мне, девице молодой...

А Устинья уверенно и очень трогательно доводит мелодию до конца:

Всё тоскою сердце мается...

Кончила и тотчас заговорила весело и немножко хвастливо:

— Вот она и началась, песня! Я те, милая, научу песни складывать, как нитку сучить... Ну-ко...

Помолчав, точно прислушавшись к заунывным стонам лягушек, ленивому звону колоколов, она снова ловко заиграла словами и звуками:

Ой, да ни зимою выюги лютые,

Ни весной ручьи весёлые...

Горничная, плотно придвинувшись к ней, положив белую голову на круглое плечо её, закрыла глаза и уже смелее, тонким вздрагивающим голосом продолжает:

Не доносят со родной стороны

Сердцу весточку утешную...

— Так-то вот! — сказала Устинья, хлопнув себя ладонью по колену. — А была я моложе — того лучше песни складывала!

М. Горкі

Пытанні і заданні:

1. Стары дудар у адной з беларускіх казак гаварыў: «Буду слухаць, як шуміць цёмны бор, як булькоча вада, і падыграю ім». Што, на вашу думку, можа выклікаць у чалавека жаданне ствараць музыку?
2. Раскажыце пра ўласны досвед стварэння музыкі.

Чаму ж мне не пець

Беларуская народная песня
(канон)

Весела

1. Ча - му ж мне не пець, ча - му ж не гу -

дзець, ка - лі ў ма - ёй ха - тань - цы

па - ра - дак і - дзець?

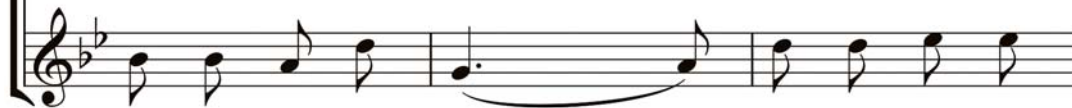
2. Ча - му ж мне не пець, ча - му ж не гу -

2. Ча - му ж мне не пець,

дзець? Му - шка на а - кен - цы

ча - му ж не гу - дзець? Му - шка на а -

3. Чаму ж мне не пець,
чаму ж не гудзець?
Павучок на сценцы
кросенцы снуець.
4. Чаму ж мне не пець,
чаму ж не гудзець?
Мой сыноч ў калысцы,
як бычок, равець.

Пытанні і заданні:

1. Пра што распавядае песня? Чаму яна вучыць нас: з гума-рам ставіцца да часовых цяжкасцей? пераадольваць жыццёвыя нягоды? не страчваць сілы духу ў складаных жыццёвых абставінах?
2. Паразважайце, як можна сёння выкарыстаць жыццёвы вопыт беларускага народа, адлюстраваны ў народных песнях.

Лён — традыцыйная сельскагаспадарчая культура беларусаў.

Адна з найбольш вядомых беларускіх песень — «Ох, і сеяла Ульяніца лянок». Яе гераіня — Ульяна Маханенка, зборшчыца лёну. У гады Вялікай Айчыннай вайны яна загінула ад рук ворагаў, аднак песня захоўвае памяць пра яе.

Ульяна Іванаўна
Маханенка

Ох, і сеяла Ульяніца лянок

Беларуская народная песня

Хутка, весела

1. Ох, і се - я - ла Уль - я - ні - ца ля - нок, ох, і

Прыпеў

се - я - ла І - ва-наў-на ля - нок. Ох, сэр - ца - ля -

нок, ма - я ра-дасць ты, ля - нок, ўсё бя -

2. Ох, палола Ульяніца лянок,
ох, палола Іванаўна лянок!

Прыпеў.

3. Ох, і рвала Ульяніца лянок,
ох, і рвала Іванаўна лянок!

Прыпеў.

4. А сарваўшы, у снапочкі ставіла,
а сарваўшы, у снапочкі ставіла.

Прыпеў.

5. Ох, і слала Ульяніца лянок,
ох, і слала Іванаўна лянок!

Прыпеў.

6. Ох, і мяла Ульяніца лянок,
ох, і мяла Іванаўна лянок!

Прыпеў.

7. Ох, і прала Ульяніца лянок,
ох, і прала Іванаўна лянок!

Прыпеў.

8. Ох, і ткала Ульяніца лянок,
ох, і ткала Іванаўна лянок!

Прыпеў.

9. А саткаўшы, ды сарочак нашыла,
а саткаўшы, ды бялёвых нашыла!

Прыпеў.

Пытанні і заданні:

1. Паслухайце песню. Параўнайце гучанне запеву і прыпеву. Ці аднолькавыя яны?
2. Прыдумайце рухі, што будуць адлюстроўваць розныя віды працы, пра якія распавядаецца ў песні (сеянне, праполка, тканне, шыццё і інш.).
3. Выканайце песню, ужываючы адпаведныя рухі.

Т. Яблонская. «Лён»

4. Угледзьцеся ў карціну Таццяны Яблонскай. Які этап працы з ільном на ёй адлюстраваны? Які настрой перадае карціна? Абгрунтуйце свой адказ.

Калыханка — адна з самых распаўсюджаных у свеце песень. Яе спяваюць немаўлятам матулі ва ўсіх кутках планеты, каб супакоіць, «прыспаць» дзіця.

Матулі і самі складалі калыханкі. Аднак часцей за ўсё яны вар'іравалі знаёмыя напевы, выкарыстоўвалі гукаперайманне і імправізацыю.

Спі, сыночак міленькі

Беларуская народная песня

«Беларуская калыханка» — адна з найбольш вядомых інструментальных калыханак. Яна напісана для струннага квартэта кампазітарам Мікалаем Чуркіным у 1927 годзе.

Калыханка заснавана на беларускіх напевах — «А-а, а-а, спаткі» і «Не хадзі, каток, па лаўцы». Гэтыя напевы кампазітар запісаў падчас фальклорнай экспедыцыі.

Беларуская калыханка

Музыка М. Чуркіна

Пытанні і заданні:

1. Паслухайце калыханку. З дапамогай якіх сродкаў музычнай выразнасці перадаецца сардэчнасць і пачуццё матчынай любві?
2. Стварыце навялікае апавяданне паводле «Беларускай калыханкі».

ВОСЕНЬСКІЯ ПЕСНІ

*Адзвінелі птушак песні
з пераборам струнных сосен,
і бярозы на узлессі
зноў сустрэлі ціха восень...*

М. Васілёк

Восеньскія песні завяршаюць беларускі народны земляробчы календар. Спяваліся гэтыя песні з канца жніўня да канца лістапада. У іх адлюстраваны апошнія клопаты земляробаў перад зімой.

Найчасцей такія песні суправаджалі жаночую працу: збор лёну, бульбы, грыбоў. Гучалі яны і над даспелымі аўсянымі палеткамі, і ў час уборкі проса і грэчкі. Даносіліся з узлеска, дзе дзяўчаты збіралі брусніцы.

Восеньскія песні вельмі прыгожыя і самабытныя. Слухаючы іх, уяўляеш маладых жней на аўсянай пожні.

У гэтых песнях адчуваецца затоенасць, сум па леце, уласцівыя восеньскай пары. Можна пачуць крыкі журавоў, якія адлятаюць у вырай.

Паводле А. Ліса

Ой, мамачка, восень

Беларуская народная песня

Пытанні і заданні:

1. Уважліва праслухайце песню. Падчас якіх работ яна магла выконвацца?
2. Якія асаблівасці ў выкананні песні вы заўважылі? Падбярыце словы, якія перадаюць характар мелодыі.

Відзіць маё вочка

Беларуская народная песня

2. Чые ж гэта жнеі,
жнеі маладыя,
жнеі маладыя,
сярпы залатыя?

3. Іванавы жнеі,
жнеі маладыя,
жнеі маладыя,
сярпы залатыя.

Пытанні і заданні:

1. Уважліва паслухайце песню. Што вы ўявілі, слухаючы яе?
2. Выканайце песню. Падчас выканання перадайце яе настрой і асаблівасці пульсу музыкі, які адлюстроўвае рытм працы.

Часта на адзін і той жа тэкст стваралася некалькі розных мелодый. Падчас слухання песні «Бачыць маё вочка, што край недалёчка» звярніце ўвагу на чаргаванне ў ёй ладоў.

Пераменны лад — чаргаванне ў музыцы мажору і мінору. Гэтая асаблівасць уласціва народнай музыцы.

Бачыць маё вочка, што край недалёчка

Беларуская народная песня

Стрымана

Ба-чыць ма - ё во - - чка,
што край не - да - лё - чка. Ба-чыць і дру -
го - е, што йшчэ го - ней тро - е.

Пытанні і заданні:

1. Уважліва паслухайце песню. Параўнайце яе з песняй «Відзіць маё вочка». Што ў іх агульнае, а што рознае?
2. Паспрабуйце стварыць сваю мелодыю на гэты тэкст.

Прыгожыя восеньскія карціны часта натхняюць кампазітараў і паэтаў.

У бязмежным небе
роўненькім шнурочкам
жураўлі у вырай
мкнуцца над лясочкам.
Я. Колас

Кампазітар Валерый Карэтнікаў у сюіце для сімфанічнага аркестра «Поры года» адлюстравай кожны з 12 месяцаў. «Адлятаюць птушкі» — адна з частак сюіты.

Адлятаюць птушкі

(з сюіты «Поры года»)

Музыка В. Карэтнікава

Пяшчотна, выразна

Пытанні і заданні:

1. Якія пачуцці выклікала ў вас музыка?
2. Якія сродкі музычнай выразнасці выкарыстаў кампазітар, каб стварыць карціну восеньскай прыроды? Тэмбры якіх інструментаў сімфанічнага аркестра вы пазналі?
3. Параўнайце настрой, перададзены ў карціне «Залатая восень» Івана Карасёва і ў п'есе «Адल्याюць птушкі» Валерыя Карэтнікава.
4. Уявіце сябе кампазітарамі. Якія сродкі музычнай выразнасці вам спатрэбяцца для адлюстравання восеньскага пейзажу?

Восень шчодрая на дарункі: у лесе багата грыбоў, на балотах выпяваюць журавіны.

Кампазітар Мікалай Літвін прысвяціў журавінцы песню.

І. Карасёў.
«Залатая восень»

Журавінка

Словы І. Цітаўца

Музыка М. Літвіна

Умерана

tr

1. Там, дзе ба - гна дна не ма - е,

дзе шчы - ру - юць жу - ра - вы,
спе - е я - га - да зям - на - я,
пах блу - ка - е ве - ка - вы.

Прыпеў

mf
Жу - ра - жу - ра - жу - ра - він - ка, ра - зру -
мя - не - ны ба - чок.
Ты - цу - доў - на - я кі - слін - ка, п'ю я
твой га - ю - чы сок.
tr
Ты - цу - доў - на - я кі - слін - ка, п'ю я
твой га - ю - чы сок.

2. Між куп'я, галін сасновых час у вечнасць не бяжыць, на імхах сівых, шаўковых скарб нясеяны ляжыць.
Прыпеў.
3. Як зямлі сваёй крывінку, скарб мы гэты зберажом.
Ушануем журавінку — мы ёй песеньку спяём.
Прыпеў.

Пытанні і заданні:

1. Уважліва паслухайце песню. Звярніце ўвагу на змену ладу на працягу гучання. Што хацеў перадаць кампазітар пры дапамозе ладавага развіцця музыкі?
2. Развучыце песню. Складзіце да яе выканальніцкі план.

МУЗЫКА Ў КАЗКАХ БЕЛАРУСКАГА НАРОДА

*За раку,
не за паўсвету,
ты хадзіў
у казку гэту?
Там пад неба
дах лісцвяны,
рэха слухаюць паляны.
Там жывіцы льецца пах —
нават горкасць на губах.
Там птушыная радня
звяд не ведае ні дня...
М. Чарняўскі*

Беларускі народ стварыў шмат казак, у якіх распавядаецца пра чароўны свет музыкі. У гэтых казках сустракаюцца незвычайныя музычныя інструменты: чароўная дудка,

самаграйныя гуслі, чарадзейная скрыпка. У казках музыка ўздзейнічае на прыроду і чалавека. Напрыклад, яна можа выклікаць або спыніць дождж ці вецер, змяніць настрой чалавека, надаць яму сіл, падарыць надзею ў складаных жыццёвых абставінах.

Музыка-чарадзей

Беларуская народная казка
(урывак)

Жыў-быў на свеце адзін музы́ка. Пачаў ён граць яшчэ змалку. Бывала, пасвіць валоў ды як зайграе... Валы скубці траву перастаюць — натапыраць вушы ды слухаюць. У лесе птушкі прыціхнуць, нават жабы ў балоце не крумкаюць.

Грае маленькі музыка. І кожнаму здаецца, быццам нейкая слодыч улілася яму ў сэрца, нейкая невядомая сіла падхапіла яго і нясе ўсё ўгору ды ўгору — у чыстае сіняе неба, да ясных зорак. І хочацца сядзець гэтак усё жыццё і слухаць музы́ку.

Змоўкне музы́ка. Дык ніхто не адважыцца і з месца скра-
нуцца, каб не спужаць таго чароўнага голасу, што рассыпаўся
пошчакам па лесе, па дуброве ды ўзнімаецца ў самае неба.

Зайграе ён весела — усе скачуць. Зайграе жаласліва —
такая нудота ўсіх ахопіць... Такі быў той музыка-чарадзе́й. Што
захоча, тое з сэрцам і зробіць.

Пытанні і заданні:

1. Чаму му́зыка, якую граў музыка-чарадзе́й, так моцна
ўплывала на людзей?
2. Падбярэце з ужо знаёмых вам музычных твораў тыя, што
могуць праілюстраваць гэты ўрывак з казкі.

Як паставіў верабейка на сметнічку хату

Беларуская народная песня

1. Як па-ста-віў ве-ра-бей-ка на сме-тні-чку

ха - ту, ды са-зваў на на - ва - се - лле

го - сцей-каў ба - га - та. Пі - ва, ква - су

2. У залочанай карэце
дзяцел пад'язджае,
а за дзятлам на валах
жоўна паспяшае.
А зязюля з шуляком,
перапёліца з круком
лугам, даліною
шпараць пехатою.
3. Заклікае верабейка
ўсіх госцейкаў есці,
запрашае белу лебедзь
на покуце сесці.
А з лебеддзю — жураўля,
і савішчу, і луня,
і стару чачотку,
сваю родну цётку.

Пытанні і заданні:

1. Дзейныя асобы гэтай незвычайнай песні — птушкі. Вызначце характар кожнай з іх. Якія сродкі музычнай выразнасці вам спатрэбяцца, каб перадаць характар кожнай птушкі?
2. Выканайце песню. Хто з герояў вам найбольш спадабаўся? Стварыце да песні ілюстрацыю.

Традыцыі народных казак працягваюць сучасныя беларускія пісьменнікі.

Уладзімір Ліпскі напісаў казку, якая распавядае аб прыгодах хлопчыка Андрэйкі і літар беларускага алфавіта. На аснове

гэтай казкі беларускі кампазітар Віктар Войцік стварыў мюзікл «Прыгоды ў замку Алфавіт».

Галоўныя героі мюзікла — літары беларускага алфавіта. Яны сапраўдныя сябры дзяцей, выратаўваюць іх ад злога Змея Хапуна і Каралевы Ляноты. У канцы спектакля героі разам спяваюць «Песеньку сяброў».

Песенька сяброў

(з мюзікла «Прыгоды ў замку Алфавіт»)

Словы С. Клімковіч

Музыка В. Войціка

Рухава

1. Ё до - брай ка - за - чнай кра - і - не
2. Ся - бар ся - бру да - па - мо-жа,

на - заў - жды не ста - ла Зме - я.
ся - бар ся - бра не па - кі - не!

Толь-кі так і быць па - ві - нна,
А і - накш і быць не мо - жа

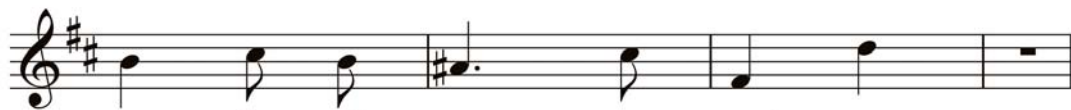

гэ - та ко-жны ра - зу - ме - е.
ў до-брай ка - за - чнай кра - і - не.

Прыпеў

Ра - да - сны свет дзя - цін - ства,

до - бры і спра - вя - длі - вы,

ўсе ня - го - ды і пры - го - ды

тут кан - ча - ю - цца шча - слі - ва.

Пытанні і заданні:

1. Развучыце «Песеньку сяброў». Параўнайце характар музыкі запеву і прыпеву.

2. Выкананне песенькі можа суправаджацца танцавальнымі рухамі. Вызначце, якія рухі падыходзяць да запеву, а якія да прыпеву.
3. Паспрабуйце самастойна стварыць казку. Прыдумайце казачных герояў і іх прыгоды. Падбярыце да сваёй казкі ўжо знаёмыя вам музычныя творы.

МУЗЫКА Ў ГУЛЬНЯХ БЕЛАРУСКАГА НАРОДА

Кожны народ мае свае гульні, якія адлюстроўваюць яго характар, старажытныя звычаі і традыцыі. Беларускія народныя гульні цесна звязаны з побытам людзей, іх працоўнай дзейнасцю, прыродным асяроддзем. Традыцыі народных гуляняў перадаюцца з пакалення ў пакаленне.

Слова «гульня» ў даўніну азначала «спяванне са скокамі». Сярод беларускіх народных гульняў шмат такіх, што суправаджаюцца спевамі і танцавальнымі рухамі. Найбольш старажытныя з іх — гульні сельскагаспадарчай тэматыкі. Гэта «Проса», «Мак», «Лянок» і інш.

Многія народныя гульні прымеркаваны да пэўных свят. Так, на Каляды «вадзілі казу», на Вялікдзень гулялі ў біткі, на Юр’еў дзень моладзь і дзеці ладзілі гульні «Гусі-лебедзі», «Воўк і авечкі».

Выбар месца залежаў ад надвор’я. Увесну і ўлетку рухавыя гульні і карагоды праводзілі на вуліцы, узімку — у хаце.

Кожная гульня мае свае правілы. Важная яе частка — лічылка. Звычайна яна вымаўляецца ўсімі гульцамі разам:

Пятро, Пятро, падай вядро,
карове — піць, табе — вадзіць.

Пытанні і заданні:

1. Прачытайце лічылку. Прыдумайце да яе мелодыю, запішыце ў сшытку.
2. Успомніце іншыя лічылкі.

Беларуская народная гульня «Грушка»

Адна з беларускіх народных гульняў называецца «Грушка».

Спачатку гульцы пры дапамозе лічылкі выбіраюць «грушку», потым збіраюцца вакол яе, водзяць карагод і спяваюць. «Грушка» павінна паказваць усё, пра што пяецца ў песні. Падчас выканання апошняга куплета гульцы пачынаюць

шчыпаць «грушку» і ўцякаюць. Тая спрабуе каго-небудзь злавіць. Той, каго яна злавіла, становіцца «грушкай».

А мы грушу пасадзілі

Беларуская народная песня

Апрацоўка А. Рашчынскага

Весела

тр

1. А мы гру - шу па - са - дзі - лі,

а мы гру - шу па - са - дзі - лі.

А я, ма - ла - дзень-ка, топ - топ - топ.

А я, ма-ла-дзень - ка, топ - топ - топ.

2. А ўжо груша прымаецца,
а ўжо груша прымаецца.
А я, маладзенька, топ-топ-топ. (2 разы)
3. А ўжо груша расце, расце,
а ўжо груша расце, расце.
А я, маладзенька, топ-топ-топ. (2 разы)
4. А ўжо груша цвіце, цвіце,
а ўжо груша цвіце, цвіце.
А я, маладзенька, топ-топ-топ. (2 разы)
5. А ўжо грушу пара трэсці,
а ўжо грушу пара трэсці.
А я, маладзенька, топ-топ-топ. (2 разы)

Пытанні і заданні:

1. Успомніце і выканайце песню «А мы грушу пасадзілі». Прыдумайце да песні выразныя рухі і ўпрыгожце імі выкананне.
2. У вольны час прыміце ўдзел у гульні «Грушка».

Беларуская народная гульня «У мядзведзя на бару»

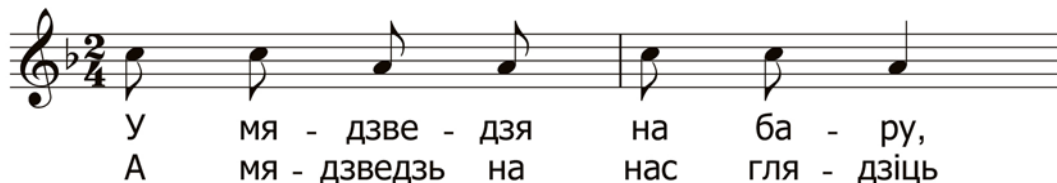

Аднаго з удзельнікаў гульні выбіраюць «мядзведзем». Ён «блукае па лесе», шукае, хто яму робіць шкоду. Гульцы нібыта прыходзяць у лес — у ягады, грыбы. Яны ходзяць разам і спяваюць. «Мядзведзь» выбірае зручны момант і кідаецца на іх. Ён бяжыць за гульцамі, каб каго-небудзь злавіць. Хто будзе злоўлены, той стане «мядзведзем».

У мядзведзя на бару

Папеўка

Пытанні і заданні:

1. Праспявайце папеўку «У мядзведзя на бару». Паспрабуйце стварыць новыя мелодыі на гэтыя словы. Выберыце лепшую з іх і выканайце разам.
2. У вольны час прыміце ўдзел у гульні «У мядзведзя на бару». У гульні выкарыстоўвайце розныя варыянты папеўкі.

Беларуская народная гульня «Журавель»

Хлопчыкі і дзяўчынкі становяцца парамі ў круг і пачынаюць спяваць. У цэнтры круга ходзіць хлопец — «журавель».

Спачатку ўсе гульцы павольна падымаюць то правую, то левую нагу, імітуючы жураўля. Потым пары пачынаюць кружыцца. «Журавель» увесь час пільна назірае за імі.

У канцы песні дзяўчынкі крычаць: «Хапай, журавель!» У гэты момант «журавель» павінен схапіць адну з дзяўчынак за руку і стаць з ёй у пару. Той хлопчык, які застаўся без пары, становіцца «жураўлём».

Журавель

Папеўка

Апрацоўка В. Кузняцова

Не вельмі хутка

Ся - кі - та - кі жу - ра-вель, жу - ра-вель,
не еш ма - іх ка - на-пель, ка - на-пель,
бо я та-бе, жу-раў-лю, за-дам ды-хту, як злаў-лю.

Пытанні і заданні:

1. Праспявайце папеўку. Якія адметныя рысы мелодыі вы заўважылі?
2. Прыдумайце выразныя рухі, што імітуюць жураўля, і выканайце іх.
3. У вольны час прыміце ўдзел у гульні «Журавель».

БЕЛАРУСКІЯ МУЗЫЧНЫЯ ІНСТРУМЕНТЫ

Беларускую народную музыку немагчыма ўявіць без самабытных інструментаў. Сакрэты іх унікальнага гучання на працягу стагоддзяў захоўвалі народныя майстры. Ігра на народных інструментах цесна звязана з жыццём людзей.

Асаблівасцю беларускай народнай музыкі з'яўляюцца гукапераймальныя найгрышы. Пры дапамозе інструментаў імітуюць завыванне ветру, спевы птушак, гукі розных жывёл і інш.

Дудка — любімы музычны інструмент пастухоў. Звычайна дудкі выраблялі з дрэва. Іх празрыстае і мяккае гучанне зачароўвае слухача. Голас гэтага інструмента спадарожнічае спевам. Музыкаў, якія гралі на дудцы, называлі *дудачнікі*, або *дударыкі*.

Восень

Найгрыш на дудцы

Цымбалы — беларускі народны інструмент. З даўніх часоў цымбалы выкарыстоўваліся ў паказах батлейкі, суправаджалі гульнявыя і абрадавыя песні, гучалі на вяселлях. Гэты інструмент часта згадваецца ў беларускіх народных песнях.

Вырабляюць цымбалы з розных парод дрэва. Гук іх моцны, працяглы. Выканаўца здабывае яго ўдарамі драўляных палачак па струнах, а таксама шчыпком.

Казачок беларускі

Найгрыш на цымбалах

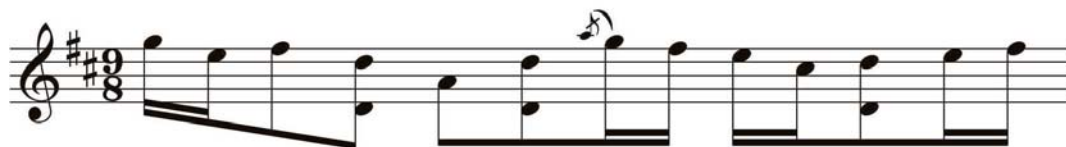

Яшчэ адзін любімы ў народзе інструмент —
скрыпка. Спрадвеку скрыпка лічыцца царыцай
музыкі.

Цярэшка

Найгрыш на скрыпцы

Гармонік виступає і як сольний, і як ансамблевий інструмент. У репертуарі гарманіста переважують танцювальні найгрышы і прыпеўкі.

Бубен — ударний інструмент. Їм не має пэўнай вышыні гуку. Іграць на ім можна па-рознаму: гучна, ярка, затоена, ціха, таямніча, весела.

Ансамблі народнай музыкі звычайна складаліся з розных інструментаў: цымбалаў, дудкі і бубна або скрыпкі, цымбалаў і гармоніка.

Ансамбль народнай музыкі «Бяседа»

Кадрыля

Найгрыш на гармоніку і бубне

Шастак

Найгрыш на скрыпцы,
цымбалах, гармоніку, бубне

Юрчка

Беларускі народны танец

Пытанні і заданні:

1. Паслухайце творы ў выкананні ансамбля народных інструментаў. Колькі розных тэмбраў вы пачулі?
2. Вывядзіце, якія спосабы развіцця музыкі выкарыстаны ў творах.

Зайграй жа мне, дударочку

Беларуская народная песня

Тум - тум, тум - та, тум - та, мё - дам па - ча - сту - ю.

2. Зайграй жа мне, дударочку,
як сам разумееш,
зайграй, сівы галубочку,
тое, што умееш.

Тум-тум, тум-та, тум-та, тое, што умееш. (2 разы)

3. Як іграюць без дуды,
ходзяць ножкі не туды.
А як дуду пачуюць,
самі ножкі танцуюць.

Тум-тум, тум-та, тум-та, самі ножкі танцуюць. (2 разы)

Пытанні і заданні:

1. Паслухайце песню. Вызначце характар музыкі.
2. Абапіраючыся на нотны запіс, прасачыце за развіццём мелодыі. Звярніце ўвагу на меладычны малюнак запеву — гукі быццам скачуць або танцуюць.
3. Гучанне якіх інструментаў імітуецца ў прыпевае?
4. Праспявайце песню. Упрыгожце выкананне выразнымі танцавальнымі рухамі.
5. Разгледзьце карціну Раісы Кудрэвіч. На якім інструменце грае музыка? Які настрой перадае карціна?

Р. Кудрэвіч.
«Беларускія прыпеўкі»

Народныя інструменты з часам мяняліся. Аднак ёсць сярод іх і тыя, што дайшлі да нас у нязменным выглядзе.

Дуда — старажытны музычны інструмент. Ён уяўляе сабой скураны мяшок, у які ўстаўлены трубкі. Праз адну з трубак у мяшок трапляе паветра. На другой ёсць пішчык і дзіркі: затуляючы іх пальцамі, музыка грае мелодыю. Астатнія трубкі выдаюць толькі адзін доўгі гук, які стварае фон для асноўнай мелодыі. Дуда гучыць ярка, насычана, моцна. Падчас ігры сіла гуку не змяняецца.

Пішчык — частка такіх музычных інструментаў, як жалейка, дуда, саломка і інш. Ён дапамагае выканаўцу фарміраваць гук. На Беларусі пішчык звычайна выраблялі з чароту.

Выканаўца, які грае на дудзе, завецца **дудар**. Ён заўсёды быў у пашане на вяселлях і іншых святах.

Дуда па гучанні добра спалучаецца са скрыпкай і іншымі народнымі інструментамі. Магутна і велічна гучыць музыка ў выкананні ансамбля дудароў.

Кракавяк

Найгрыш на дудзе

В. Барабанцаў. «Дудар»

Пытанні і заданні:

1. Паслухайце, як гучыць дуда. Падбярыце словы, якія перадаюць асаблівасці тэмбру гэтага інструмента.
2. Дзе можна пачуць ігру дудароў у наш час?

ТАНЦАВАЛЬНАЯ КУЛЬТУРА МАЙГО НАРОДА

Танцавальная культура Беларусі надзвычай разнастайная. Пры дапамозе танцавальных рухаў адлюстроўваюцца жыццё народа, штодзённая праца, адносіны да прыроды.

Шырока вядомы жыццярэдасны парны танец «Лявоніха».

Працоўны настрой перадае танец «Бульба». Звычайна яго выконваюць толькі дзяўчаты, таму рухі ў ім выразныя і пластычныя.

Жартоўны настрой мае танец «Юрчка».

Беларускія танцы часта суправаджаюцца спевамі, таму іх назвы супадаюць з назвамі адпаведных песень.

Часцей за ўсё беларускія народныя танцы выконваюцца калектыўна і суправаджаюцца іграй на музычных інструментах: дудзе, скрыпцы, цымбалах, бубне.

У кожнага танца свой уласны ход і малюнак. Па асноўным ходзе лёгка пазнаць той ці іншы танец. Малюнкi беларускіх танцаў вельмі прыгожыя, яны нагадваюць узоры беларускага народнага ткацтва.

Традыцыі народных танцаў захоўваюцца і сёння: іх выконваюць аматарскія і прафесійныя калектывы.

Янка-полька

Беларуская народная песня-танец

Апрацоўка М. Літвіна

Жвава

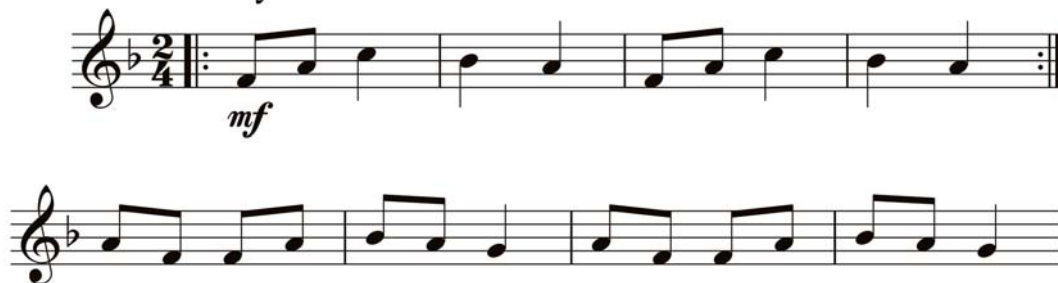
Янка стаіць на гары,
а я стаю у даліне.
Янка сее кавуны,
а я — журавіны.

Юрачка

Беларуская народная песня-танец

Хутка

Эх ты, Юрачка, што не жэнішся?
Прыйдзе зімачка, дзе падзенешся?
Твая хата як свірон,
без падлогі, без вакон.
Эх ты, Юрачка, што не жэнішся?

Мікіта

Беларуская народная песня-танец

Весела

mf

А Мікіта жыта паша,
а я рада — поле наша!
Мікіта, Мікіта, так і гэтак Мікіта.

Пытанні і заданні:

1. Праспявайце па нотах мелодыі беларускіх песень-танцаў. Перадайце ў спевах характар кожнага з танцаў.
2. Складзіце з мелодый беларускіх песень-танцаў невялікі твор у трохчасткавай форме. Спалучэнні якіх песень-танцаў гучаць найбольш гарманічна?

Адзін з найбольш папулярных на Беларусі танцаў — «Крыжачок». Яго назва пайшла ад слова «крыж». Малюнак танца сапраўды нагадвае крыжыкі.

Крыж часта ўжываецца ў беларускім арнаменце.

Крыжачок

Беларускі народны танец

Пытанні і заданні:

1. Паслухайце музыку. Падбярыце словы, якія перадаюць яе характар.
2. Прыдумайце да танца рытмічны акампанемент.

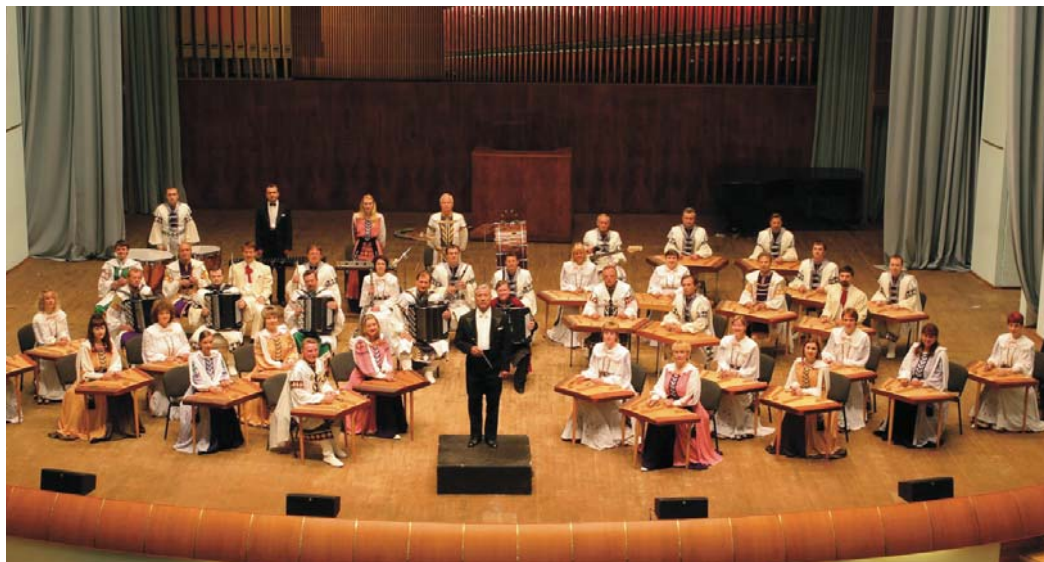
Іосіф Іосіфавіч Жыновіч
(1907–1974)

Іосіф Жыновіч — першы прафесійны выканаўца-цымбаліст. Граць на цымбалах ён вывучыўся самастойна. І. Жыновіч

працаваў салістам-цымбалістам у тэатры, выступаў у розных краінах.

Іосіф Жыновіч зрабіў для цымбалаў канцэртныя апрацоўкі песень-танцаў «Лявоніха», «Мікіта» і інш.

Дзяржаўны акадэмічны народны аркестр Рэспублікі Беларусь сёння носіць імя І. Жыновіча.

Дзяржаўны акадэмічны народны аркестр Рэспублікі Беларусь
імя І. Жыновіча

Беларускія танцы

Апрацоўка І. Жыновіча

Пытанні і заданні:

1. Іосіф Жыновіч выкарыстаў у творы мелодыі пяці беларускіх танцаў: «Таўкачыкі», «Крыжачок», «Янка-полька», «Мікіта» і «Юрачка». Вызначце, у якой паслядоўнасці яны гучаць.

2. Прасачыце, як змяняюцца мелодыі на працягу твора. Як называюцца такія змяненні?
3. Паспрабуйце самастойна скласці з вядомых вам народных танцавальных мелодый твор у трохчасткавай форме альбо ў форме ронда.

Бульба-полька

Беларуская народная песня-танец

Хутка

1. Гар - ні, гар - ні буль-бу з пе - чы у тор - ба - чку

ды на пле - чы. У тор - ба - чку ды ня - сі,

ска - жаш дзя - куй, як з'я - сі.

Прыпеў

Трам - там - там, та - ра - та - ра - та - ра - там,
ска - жаш дзя - куй, як з'я - сі.
Трам - там - там, та - ра - та - ра - та - ра - там.
Трам - пам - пі - рам, тра - ра - ра - рам!

2. Бульбу пякуць, бульбу вараць,
бульбу ядуць, бульбу хваляць.
З бульбы клёцкі, з бульбы каша —
вось такая доля наша.

Прыпеў.

Пытанні і заданні:

1. Паслухайце песню. Вызначце характар музыкі.
2. Праспявайце мелодыю. Плаўна ці адрывіста яна рухаецца?
3. Дадайце да спеваў танцавальныя рухі. Памятайце, што ў дзяўчынак і хлопчыкаў яны павінны быць рознымі.
4. Ці падобны гэты твор на працоўную песню? Абгрунтуйце свой адказ.

Некаторыя танцы прыйшлі на Беларусь з іншых краін: куранта, павана і інш. З часам гэтыя танцы набылі беларускія рысы: іх мелодыі вар’іраваліся, у іх праніклі інтанацыі, характэрныя для беларускай народнай музыкі.

Ансамбль «Харошкі». Па старонках «Полацкага сшытка»

Узоры старадаўняй танцавальнай музыкі захаваліся ў Астрэмчаўскім рукапісе, больш вядомым як «Полацкі сшытак». Ён уключае больш за 60 вакальных і інструментальных твораў.

Куранта — рухавы рытмічны танец. У перакладзе з французскай мовы слова «куранта» азначае «цякучая». Калісьці гэты танец быў вельмі распаўсюджаны. Ён нагадваў танцавальную гульню з падскокамі.

Куранта

(з «Полацкага сшытка»)

Пытанні і заданні:

1. Паслухайце твор. Якія музычныя інструменты яго выконваюць?
2. Уявіце рухі гэтага танца. Ці падобны ён на народны? А на сучасны? Абгрунтуйце свой адказ.

МУЗЫКА РАСПАВЯДАЕ ПРА МІНУЛАЕ НАШАЙ РАДЗІМЫ

Музыка распавядае пра гістарычныя падзеі, захоўвае і перадае нашчадкам пачуцці людзей, якія раней жылі на нашай зямлі.

На тэрыторыі сучаснай Гродзенскай вобласці знаходзіцца Мірскі замак. Гэта адна з гісторыка-культурных каштоўнасцей нашай краіны. Мірскі замак уключаны ў Спіс сусветнай культурнай і прыроднай спадчыны.

Веліч старадаўніх замкаў і палацаў часта натхняе кампазітараў на напісанне ўласных твораў.

Мірскі замак

Словы І. Цітаўца
Павольна

Музыка В. Кісцяня

1. Над рэ-чкай Мі - ран - кай спя-ва-лі за -
ран - кі, над рэ-чкай Мі - ран - кай шу-ме - лі ба-
ры. Ад Бо-га і не - ба, дзе чы-ста-я
гле - ба, за-кла-лі-ся Мір - ска-га зам - ка му-
ры. Ва-е-нны-я хма - ры і злы-я па-
жа - ры зні-шча-лі да-шчэн - ту кра-су тых му-
роў. На-род пра-ца - ві - ты, на-род дзе-ла-

ві - ты ства-раў то - е дзі - ва на-но - ва і-
 зноў. На ро - днай ста-рон-цы шы-
 ро - ка зві - ні, на-ша пе-сня, зві - ні! Пад
 стрэ - ха-мі про-дкаў да - лё - кіх Ра-
 дзі - мы ма-ёй ка - ра - ні.

2. Зямля Беларусі! Удзячна дзіўлюся
 на замак твой Мірскі — багацце тваё.
 Тут прашчурны нашы у квеценні нацы
 займалі пачэснае месца сваё.
 Вакол збудаванняў стаяць рыштаванні,
 і свежаю фарбай чаруецца зрок.
 Хто памяць шануе, той меней гаруе,
 калі ён наперад нацэльвае крок.
 Прыпеў.

Пытанні і заданні:

1. Уважліва паслухайце песню. Пра мінулае ці пра сучаснасць яна распавядае?
2. Як вы разумеете словы «Хто памяць шануе, той меней гаруе, калі ён наперад нацэльвае крок»?
3. Архітэктuru часта называюць «застылай музыкай». Разгледзьце выяву Мірскага замка. Уявіце сябе кампазітарамі, выберыце сродкі музычнай выразнасці для кампазіцыі «Мірскі замак».
4. Развучыце песню. Падчас выканання перадайце свае ўражанні ад велічы і прыгажосці Мірскага замка.

Беларускім кампазітарам належыць шмат буйных твораў на гістарычныя сюжэты: оперы «Дзікае паляванне караля Стаха» Уладзіміра Солтана, «Сівая легенда» Дзмітрыя Смольскага, балет «Жарсці (Рагнеда)» Андрэя Мдзівані і інш.

**Вячаслаў Уладзіміравіч
Кузняцоў**
(нарадзіўся ў 1955 г.)

Вячаслаў Кузняцоў — вядомы беларускі кампазітар. У яго творчай скарбонцы — оперы, балеты, сімфоніі, канцэрты,

музыка для дзяцей. Творы В. Кузняцова спалучаюць асаблівую выразнасць і дакладнасць музычнай формы. Многія з іх паспяхова выконваюцца не толькі ў нашай краіне, але і за яе межамі.

Старонкі гісторыі Вялікага Княства Літоўскага адлюстраваны ў «Вітаўт-сюіце» В. Кузняцова, якая ўвасобіла асобныя падзеі з амаль чатырох дзесяцігоддзяў уладарання вялікага князя Вітаўта.

«Гісторыя пра Вітаўта падалася мне цікавай, бо там ёсць тое, што заўжды мяне вабіла і было мне блізкім... Але галоўнае, што гэта ўнікальная магчымасць паказаць магутнасць і сілу нашага беларускага духу».

Князь Вітаўт

В. Кузняцоў

Вітаўт-сюіта

Музыка В. Кузняцова

Пытанні і заданні:

1. Уважліва паслухайце твор. Пра што распавядае музыка? Якія пачуцці перадае? Якімі сродкамі музычнай выразнасці скарыстаўся кампазітар?
2. Стварыце да музыкі ілюстрацыю. Якія фарбы вам спатрэбяцца?

У даўніну ў замках і палацах часта гучала музыка. У беларускай музычнай культуры захаваліся творы, якія суправаджалі прыезд альбо ад'езд магнатаў, выконваліся на паляваннях, балях, канцэртах. Слухаючы іх, мы можам уявіць тагачасны жыццёвы ўклад.

У Нясвіжы знаходзіцца знакаміты палацава-паркавы комплекс, унесены ў Спіс сусветнай культурнай і прыроднай спадчыны. Калісьці ён належаў знакамітаму роду Радзівілаў.

Род Радзівілаў не меў сабе роўных па колькасці выдатных палітычных, царкоўных, ваенных і культурных дзеячаў. Сярод яго прадстаўнікоў — гетманы, ваяводы, кардыналы, канцлеры, сенатары, а Барбара Радзівіл была нават каралевай Рэчы Паспалітай.

Мацей Радзівіл
(1751–1821)

Мацей Радзівіл — адзін з прадстаўнікоў славутага роду. Паэт, кампазітар і грамадскі дзеяч, ён унёс значны ўклад у развіццё музычнай культуры Беларусі.

Сярод яго твораў — шэсць паланэзаў для аркестра, дывертысмент, серэнада для струннага аркестра, саната для скрыпкі і фартэпіяна і інш.

Паланэз № 1
«Паляванне»

Музыка М. Радзівіла

Пытанні і заданні:

1. Уважліва паслухайце твор. Як вы лічыце, чаму кампазітар даў яму такую назву?
2. Як музыка перадае гукі паляўнічага рога і стрэлы паляўнічых?
3. Якія рысы паланэза вы заўважылі ў музыцы?

У Нясвіжскім палацы дзейнічаў тэатр. Радзівілы запрашалі да сябе лепшых музыкаў і кампазітараў з Еўропы. Адзін з іх — Ян Давід Голанд.

Ян Давід Голанд (1746–1827)

Ян Давід Голанд быў даволі вядомым кампазітарам яшчэ да прыезду ў Нясвіж. Тут ён стварыў сваю першую оперу — «Агатка, або Прыезд пана». Лібрэта да оперы напісаў Мацей Радзівіл. Прэм’ера адбылася ў 1784 годзе. Яна была прымеркавана да візіту караля Рэчы Паспалітай Станіслава Аўгуста Панятоўскага. Опера настолькі ўразіла караля, што ён прачытаў для прысутных уласны верш на беларускай мове.

Арыя Агаткі

(з оперы «Агатка, або Прыезд пана»)

Музыка Я. Д. Голанда

Ой, пту - ша - ня - ткі,

ой, пі-скля-ня-ткі, тра-пі-лі

вы мне ў па-ддан-ства.

Пытанні і заданні:

1. Уважліва ўслухайцеся ў гучанне музыкі. Працягніце пералік слоў, якія адпавядаюць яе характару: лёгкая, вытанчаная, грацыёзная...
2. Арыя Агаткі — музычная характарыстыка галоўнай гераіні. Якія рысы яе характару перадае музыка?
3. Колькі частак вы заўважылі ў музыцы? Чаму кампазітар выкарыстаў часткі рознага характару?

Міхал Клеафас Агінскі
(1765–1833)

Недалёка ад Смаргоні знаходзіцца сядзіба Залессе, якая непарыўна звязана з імем Міхала Клеафаса Агінскага. Ён пражыў тут 20 гадоў. Вядомы ў свой час як палітык і дыпламат, ён застаўся ў памяці нашчадкаў як кампазітар.

У Залессі ўсё звязана з музыкай: у доме быў музычны салон, багатая бібліятэка з раялем, вялікая бальная зала.

М. К. Агінскі шмат часу прысвячаў музыцы: ён граў на скрыпцы і раялі, удзельнічаў у аматарскім аркестры, сам ствараў музыку. На музычных вечарынах выконваліся яго рамансы, вальсы, мазуркі, маршы і паланэзы.

Сусветную славу кампазітару прынёс паланэз «Развітанне з Радзімай».

У 1794 годзе М. К. Агінскі прымаў удзел у паўстанні Тадэвуша Касцюшкі. На ўласныя грошы ён узброіў атрад паўстанцаў, а таксама стварыў для іх палымяныя песні і маршы. Пасля паражэння паўстання Агінскі быў вымушаны пакінуць Радзіму. У выгнанні ён і напісаў знакаміты паланэз.

Паланэз «Развітанне з Радзімай»

Музыка М. К. Агінскага

Умерана

Пытанні і заданні:

1. Уважліва паслухайце твор і вызначце характар музыкі. Ці змяняецца ён на працягу гучання?
2. Якія пачуцці адлюстраваны ў музыцы кампазітар?

Асоба Міхала Клеафаса Агінскага і сёння натхняе творцаў. Вядомы беларускі кампазітар Алег Залётнеў стварыў оперу «Міхал Клеафас Агінскі. Невядомы партрэт».

Паланэз

(з оперы «Міхал Клеафас Агінскі. Невядомы партрэт»)

Музыка А. Залётнева

Умерана

Пытанні і заданні:

1. Музыка перадае карціну пышнага балю ў маёнтку Агінскіх у Залессі. Якімі сродкамі музычнай выразнасці скарыстаўся кампазітар?
2. Параўнайце паланэз М. К. Агінскага і паланэз А. Залётнева. Што ў іх агульнае, а што рознае?

Трагічны след у гісторыі беларускага народа пакінула Вялікая Айчынная вайна. Яе падзеям прысвечаны шматлікія творы беларускіх мастакоў, пісьменнікаў, кампазітараў.

У. Сухаверхаў. «За родную Беларусь»

Беларускі кампазітар Яўген Глебаў паводле аповесці народнага пісьменніка Беларусі Васіля Быкава стварыў балет «Альпійская балада».

Балет складаецца з трох частак: «Уцёкі», «Перавал», «Каханне». Гэта гісторыя беларускага юнака Івана і італьянскай дзяўчыны Джуліі, якія ўцяклі з фашысцкага канцлагера. Цаной уласнага жыцця Іван выратавае Джулію.

Тарантэла

(з балета «Альпійская балада»)

Музыка Я. Глебава

Пытанні і заданні:

1. Васіль Быкаў так апісвае Джулію: «Дзяўчына ў доўгай, не па росце куртцы з падкасанымі рукавамі... пад шапкаю чорных валасоў, даўнавата не стрыжаных, радаснай жывасцю бліснулі гэтакія ж чорныя, нібы дзве масліны, вочы». А як «малюе» партрэт Джуліі музыка? Якія сродкі выкарыстаў для гэтага кампазітар?
2. Тарантэла — італьянскі народны танец. Яго асаблівасці — рухавы тэмп, адчуванне падскокаў. Як вы думаеце, чаму кампазітар абраў менавіта гэты танец, каб перадаць характар Джуліі?

Тэма подзвігу беларускага народа яскрава адлюстравана ў творчасці кампазітара Уладзіміра Алоўнікава, былога франтавіка. Яго «Песня аб Брэсцкай крэпасці», «Партызанская паходная», «Лясная песня» распавядаюць пра мужных змагароў за свабоду роднага краю.

М. Савіцкі. «Партызаны»

Асаблівую папулярнасць набыла «Лясная песня», якая ўслаўляе подзвіг беларускіх партызан. Герой песні — мужны воін, які ўспамінае партызанскія гады. У прастай мелодыі адчуваецца любоў да роднай зямлі, абпаленай вайной.

Лясная песня

Словы А. Русака

Музыка У. Алоўнікава

Умерана

p

1. Ой, бя - ро - зы ды со - сны — пар-ты -

зан - скі-я сё - стры, ой, шум - лі - вы ты, лес ма-ла-

ды. Толь-кі сэр - цам па - чу - ю ва-шу пе - сню ля-

сну - ю ды у - спом - ню бы - лы - я га - ды.

2. Ды успомню пажары,
і варожыя хмары,
і завеі халодных вятроў,
і слату, і нягоды,

і начныя паходы,
і агні партызанскіх кастроў.

3. Край любімы мой, родны,
ты на свеце свабодны,
за цябе я на бітву хадзіў,
каб ніколі, ніколі
ты не быў у няволі,
каб чырвонымі кветкамі цвіў.
4. Адышлі тыя годы,
адгрымелі паходы,
толькі пушча за полем шуміць.
Ой, бярозы ды сосны —
партызанскія сёстры,
вас ніколі ў жыцці не забыць.

Пытанні і заданні:

1. Пра што распавядае песня? Якая галоўная думка твора?
2. Успомніце іншыя вядомыя вам песні, якія распавядаюць пра падзеі Вялікай Айчыннай вайны.

«Я был простым солдатом. Я видел днём небо в пелене чёрных дымов, в чёрных крестах армады вражеских бомбардировщиков, ночью — осветительные ракеты и трассирующие очереди автоматных выстрелов, землю в разрывах мин, снарядов и бомб...

Вот почему родились мои песни о войне и о Победе».

М. Ясень

Поклонитесь, внуки, деду

Словы М. Ясеня

Музыка И. Лучанка

У тэмпе марша, актыўна

1. По-кло - ни-тесь, вну-ки, де - ду — он сра-

жал - ся за По-бе-ду! Он про-шёл о - гонь и

дым и о-стал - ся мо - ло-дым. Шёл впе-

рёд, вра-гов сме-та - я, шёл он, у - ста-ли не

зна - я. От - чий дом за-крыв со -

бой, пер-вым при - нял пер - вый бой.

Прыпеў

Де - ды, на - ши де - ды,

вам спа - си - бо за По - бе - ду!

Вы спа-сли От - чи - зну нам. На-ши де - ды, сла - ва

вам! На-ши де - ды, сла - ва вам!

2. Поклонитесь, внуки, деду —
он сражался за Победу!
Он прошёл огонь и дым
и остался молодым.
Шёл сквозь бури и метели,
шёл сквозь пули и шрапнели,
чтобы люди всей Земли
в дружбе вечно жить могли.
Прыпеў.

Пытанні і заданні:

1. Развучыце і выканайце песню. Перадайце пры выкананні ўрачысты характар музыкі. Падчас якога свята можна выканаць гэтую песню?

В. Волкаў. «Мінск 3 ліпеня 1944 года»

2. Параўнайце настрой, перададзены ў карціне Валянціна Волкава «Мінск 3 ліпеня 1944 года» і ў песні Ігара Лучанка. Якімі сродкамі выразнасці скарысталіся мастак і кампазітар?
3. Паразважайце, што можна сёння зрабіць для захавання міру на зямлі.

МУЗЫКА Ў НАРОДНЫХ АБРАДАХ І СВЯТАХ (КАЛЯДЫ)

Каляды — традыцыйнае свята беларускага народа, якое прыйшло да нас са старадаўніх часоў. Паступова калядныя звычаі зніталіся з хрысціянскай традыцыяй.

Калядныя песні, або калядкі, належаць да найбольш старажытных народных песень. Нашы продкі верылі: калі даць калядоўшчыкам падарункі, то ўсе іх пажаданні спраўдзяцца.

В. Барабанцаў.
«На Коляды»

Калядоўшчыкі пераапаналіся ў розных персанажаў: Салдата, Цыгана, Чорта, Мядзведзя, абавязковым персанажам была Каза. Нашы продкі верылі, што ад Казы залежыць ураджай у наступным годзе. Словы «дзе Каза хвостом, там жыта кустом» часта сустракаюцца ў калядных песнях.

Звычайна ролю Казы выконваў юнак у казлінай масцы, апрануты ў вывернуты кажух. Каза бегала, скакала, танцавала. Стаміўшыся, валілася на зямлю быццам мёртвая. Каб Каза паднялася, гаспадары павінны былі даць калядоўшчыкам «мечачку аўса, паверх каўбаса, кружку вады, каб не было бяды».

Праспяваўшы калядкі, калядоўшчыкі складвалі падарункі ў мяшок. Развітваючыся, яны абавязкова жадалі гаспадарам шчасця і добрабыту.

Пераменны памер — адна з асаблівасцей народнай музыкі. Звярніце ўвагу на гэтую асаблівасць пры слуханні наступнай песні.

Го-го-го, каза

Беларуская народная песня

Го - го - го, ка - за, го - го - го, шэ - ра!

Дзе ро - жкі дзе - ла? На соль пра - е - ла.

Го - го - го, ка - за, го - го - го, шэ - ра!

Лезь, ка - за, на печ, па - ка - жы ча - пец.

Пытанні і заданні:

1. Развучыце і выканайце калядную песню.
2. Перадайце падчас спеваў скокі і прытупванні Казы.

На нова лета

Беларуская народная песня

Пытанні і заданні:

1. Уявіце сябе калядоўшчыкамі і праспявайце песню.
2. Самастойна прыдумайце пажаданні сваім родным і блізкім.

Калядныя святы багатыя на ўнікальныя абрады. Адзін з іх — абрад «Калядныя Цары» вёскі Семежава Капыльскага раёна Мінскай вобласці.

Абрад «Калядныя Цары»

Калядныя традыцыі знайшлі ўвасабленне ў творчасці беларускіх кампазітараў.

«Каляднікі» — адна з частак сюіты для сімфанічнага аркестра «Забавы» вядомага беларускага кампазітара Віктара Войціка. Сюіта складаецца з чатырох частак: «Юрачка», «Бычок», «Карагодная», «Каляднікі». У ёй адлюстраваны шматгранны свет беларускіх народных забаў.

Віктар Антонавіч Войцік
(нарадзіўся ў 1947 г.)

Віктар Войцік — сучасны беларускі кампазітар. Яго творчая скарбонка ўключае араторыі, кантаты, сімфоніі, оперы, санаты, сюіты і інш. Шырокую вядомасць набылі творы В. Войціка для беларускіх цымбалаў.

Асаблівую ўвагу кампазітар надае стварэнню музыкі для дзяцей. Для юных слухачоў і выканаўцаў ім напісаны мюзікл «Прыгоды ў замку Алфавіт», оперы «Вясновая песня», «Лясная школа, ці Сон першакласніцы» і многія іншыя творы.

Каляднікі

(з сюіты «Забавы»)

Музыка В. Войціка

Пытанні і заданні:

1. Услухайцеся ў музыку твора. Што вы ўявілі падчас яе гучання?
2. Якія сродкі музычнай выразнасці выкарыстаў кампазітар, каб перадаць карціну каляднага свята?
3. Уявіце сябе рэжысёрамі і стварыце сцэнарыі невялікага тэлесюжэта паводле музыкі Віктара Войціка. Якія сцэны вы заплануеце ў сюжэце?

Новы год — час цудаў і здзяйснення жаданняў. Людзі ўпрыгожваюць ёлку, робяць падарункі сябрам і блізкім.

Цяжка ўявіць навагодняе свята без музыкі. Успомніце вядомыя вам навагоднія песні.

Ёлачка

Музыка М. Кресева

Навагодні карагод

Музыка І. Лучанка

Давайце паспрабуем скласці навагоднюю песеньку разам з кампазітарам. Да некаторых радкоў музыку напісала кампазітар Аліна Безенсон, да астатніх — вы паспрабуеце стварыць яе самастойна.

Што прыносіць Новы год?

Словы Л. Дайнекі

Музыка А. Безенсон

Што пры - но - сіць Но - вы год?

Што пры-но-сіць Но-вы год? Што пры-но-сіць,

Новы ў полі лыжны след.
Новы ў новы цырк білет.
Новыя канькі, свіскі.
Новыя канікулы.

Новы дождж. І новы гром.
Пераезд у новы дом.
Новы смачны апельсін.
Не злічыць усіх навін!

Пытанні і заданні:

1. Развучыце песню. Музыку да радкоў, вылучаных колерам, стварыце самастойна. Гэтыя радкі можна рытмічна прагаварыць альбо праспяваць.
2. Прыдумайце свае варыянты паэтычнага тэксту. Як вы лічыце, што яшчэ прыносіць Новы год?

АБАГУЛЬНЕННЕ ПА ТЭМАХ ПЕРШАГА ПАЎГОДДЗЯ

Музычная культура Беларусі багатая і разнастайная.

1. Сапраўдныя скарбы захоўвае беларуская народная музыка. Яна адюстроўвае характар нашага народа, вучыць шчырасці і дабрыні. Вы пазнаёміліся з адметнымі рысамі народнай музыкі. Растлумачце, што такое пераменны памер і пераменны лад. Прывядзіце прыклады адпаведных музычных твораў.
2. Вы ўжо маеце досвед самастойнага стварэння песень і папёвак. Паспрабуйце стварыць варыяцыі на адну з народных песень, якія вы пачулі на ўроках.
3. Музыка спрадвеку суправаджала працу чалавека. Успомніце народныя песні, якія гучалі падчас розных работ. Якія характэрныя рысы ім уласцівы?
4. Тэма музыкі часта сустракаецца ў беларускіх народных казках. З адной такой казкай вы пазнаёміліся ў гэтым паўгоддзі. Успомніце яе назву. Якія яшчэ казкі пра музыку ці музыкантаў вам вядомы?
5. Пра якія беларускія народныя гульні вы даведаліся? У якую з іх вы пагулялі ў вольны час?
6. Вы пазнаёміліся таксама з беларускімі народнымі інструментамі. У якіх музычных творах вы пачулі іх гучанне?

7. Ахарактарызуйце тэмбры народных інструментаў. Якія з іх, на вашу думку, найбольш удала спалучаюцца? Распавядзіце пра ўласны досвед інструментарна-музычных твораў.
8. Успомніце знаёмыя вам народныя танцы, раскажыце пра танцавальную музыку з Астрэмчаўскага рукапісу («Полацкага сшытка»). Хто сёння выконвае беларускія народныя танцы?
9. Пра якія гістарычныя падзеі вам распавяла музыка беларускіх кампазітараў? Постаці якіх гістарычных асоб паўсталі ў музычных творах?
10. Пра творчасць якіх выдатных дзеячаў беларускай культуры вы даведаліся? Уражанні ад якіх твораў былі найбольш моцнымі?
11. Музыка — неад’емная частка беларускіх народных свят. З якім народным святам вы пазнаёміліся ў гэтым паўгоддзі? Назавіце яго персанажаў. Раскажыце пра вопыт удзелу ў гэтым свяце.
12. Адбярыце творы, якія вам найбольш спадабаліся, для сваёй музычнай калекцыі. Абгрунтуйце свой выбар. Выканайце і паслухайце асобныя з гэтых твораў.

МУЗЫЧНЫЯ ПАДАРОЖЖЫ

МУЗЫКА — МОВА ДРУЖБЫ І ЎЗАЕМАРАЗУМЕННЯ ПАМІЖ НАРОДАМІ

Музыка — гэта мова, зразумець якую магчыма без перакладу. Звычайна мы добра адчуваем настрой, перададзены ў музыцы, нават калі не ведаем слоў. Музыка дапамагае людзям разумець адзін аднаго.

Давайте будем
дружить друг с другом,
как птица — с небом,
как поле — с плугом,
как ветер — с морем,
трава — с дождями,
как дружит солнце
со всеми нами.

І. Мазнін

Дружба

Папеўка

Пытанні і заданні:

1. Праспявайце папеўку спачатку разам, а потым па групах.
2. Ахарактарызуйце музычную мову папеўкі.
3. Прыдумайце да папеўкі рытмічны акампанемент.
4. Якія пачуцці ў вас узніклі падчас выканання папеўкі?

Тэма сяброўства адлюстравана ў творчасці многіх паэтаў і кампазітараў. Беларускі пісьменнік Артур Вольскі прысвяціў сяброўству верш, а кампазітар Ігар Лучанок, з творчасцю якога вы ўжо знаёмы, напісаў да яго музыку.

Рамонка

Словы А. Вольскага

Музыка І. Лучанка

Рухава, весела

1. Ве - ся - лей смя-е - цца сон-ца, ка - лі

по - бач до - бры друг. Як пя - лё - сткі на ра -

мон - цы, мы сы - шлі - ся ў це - сны круг. З Поў - дня,

з За - ха - ду, з Ус - хо - ду ці з кра - ёў паў - но - чных

ты, на - ша дру - жба на - заў - сё - ды, ўсе мы —

, Прыпеў

сё - стры і бра - ты. За - спя - ва - ем пе - сню

звон - ка, ту - пнем так, а по - тым так. Ка - ля -

ро - ва - я ра - мон-ка — на-шай слаў-най дру-жбы

знак, на - шай слаў - най дру - жбы

Плясканне ў далоні

знак. *f* Ра -

1.2. *f* 3.

мон - ка! Мо - цна мон - ка!

2. Моцна возьмемся за рукі —
не парваць такі ланцуг,
бо па дружбе, не з прынукі
мы сышліся ў цесны круг.
На рамонку люба глянуць,
круглы год цвіце яна.
Дружбе нашай век не звянуць.
Для яе заўжды вясна.

Прыпеў.

3. Весялей смяецца сонца,
калі побач верны друг.
Як пялёсткі на рамонцы,
мы сышліся ў цесны круг.
З Поўдня, з Захаду, з Усходу
ці з краёў паўночных ты,
наша дружба — назаўсёды,
ўсе мы — сёстры і браты.

Прыпеў.

Пытанні і заданні:

1. Паслухайце песню. Пра што яна распавядае? Чаму нас вучыць?
2. Стварыце да запеву рытмічны малюнак. Якія асаблівасці ён мае? Праспявайце мелодыю запеву.
3. Праспявайце мелодыю прыпеву. Вызначце асаблівасць будовы прыпеву. Чаму кампазітар два разы паўтарыў апошні радок?

4. Праспявайце песню. Упрыгожце выкананне сродкамі музычнай выразнасці.

МУЗЫКА НАШЫХ СУСЕДЗЯЎ — РУСКАГА, УКРАЇНСКАГА, ПОЛЬСКАГА, ПРЫБАЛТЫЙСКІХ НАРОДАЎ

Музычная культура беларускага, рускага і ўкраінскага народаў мае агульныя старажытныя карані. Гэта пацвярджаецца тым, што ў нашых народаў шмат падобных танцаў: у беларусаў, напрыклад, ёсць танцы, падобныя на рускія «Барыню» і «Камарынскую», а ва ўкраінцаў — танец, які нагадвае нашу «Лявоніху».

Музычныя культуры ўплывалі адна на адну. З Расіі на Беларусь прыйшла традыцыя спеваў з верхнім падгалоскам, а з Украіны — выканання на два галасы.

Падгалосак, або падводка, — голас, які суправаджае асноўную мелодыю. Падгалосак бывае верхнім і ніжнім, у залежнасці ад таго, вышэй ці ніжэй за асноўную мелодыю ён выконваецца.

«Музыка беларускага, рускага і ўкраінскага народаў блізкая па змесце, роднасная па будове. Ёй уласцівы аднолькавыя спосабы музычнага развіцця».

Г. Цітовіч

Вниз по матушке по Волге

Русская народная песня

Павольна, широка

1. Вниз по ма - ту - шке по Во... по
2. По ши - ро - ко - му ра - здо... ра -

Вол - ге, по ши - ро - ко - му ра -
здо - лью, по - дни - ма - лась не - по -

здо - - - - лью.
го - - - - да.

Питанні і заданні:

1. Паслухайце песню. Падбярыце словы, якія адпавядаюць характару музыкі.

2. Адлюструйце рух мелодыі пры дапамозе графічных ліній.
Замалюйце іх у сшытку або на дошцы.

Многім песням беларускага, рускага і ўкраінскага народаў уласціва шырыня мелодыі, свабода дыхання, распейнасць і варыяцыйнасць.

Песня пра Нёман

Словы А. Астрэйкі

Музыка Н. Сакалоўскага

Пытанні і заданні:

1. Паслухайце песню. Што сімвалізуе ў ёй рака Нёман?
2. Параўнайце гэту песню з рускай народнай песняй «Вниз по матушке по Волге». Што ў іх агульнае, а што рознае?

Рысы народнай музыкі можна знайсці і ў творчасці прафесійных кампазітараў.

**Георгій Аляксандравіч
Струвэ**
(1932–2004)

Георгій Струвэ — вядомы кампазітар, хормайстар, дырыжор і педагог. Больш за 50 гадоў ён працаваў з дзецьмі, стварыў унікальную сістэму навучання музыцы і харавым

спевам. Г. Струвэ напісаў шмат песень і іншых музычных твораў для дзяцей і юнацтва.

Моя Россия

Словы Н. Салаўёвай

Музыка Г. Струвэ

Умерана, пранікнёна

1. У мо-ей Ро-сси - и дли-нны-е ко-си - чки,

у мо-ей Ро-сси - и све-тлы-е ре-сни - чки,

у мо-ей Ро-сси - и го-лу-бы-е о - чи —

на ме-ня, Ро-сси - я, ты по-хо-жа о - чень.

Прыпеў

А - - - а - - -

Солн - це све - тит, ве - тры ду - ют,

а - - - а - а.

ли - вни лю-тся над Ро - сси - ей,

А - - - а - - -

в не - бе ра - ду - га цве - та - я —

1.2.

а - - - а.

нет зем - ли кра - си - вей.

3.
a - - - - a.

The musical score for 'The Rose Tree' is presented in two systems. The first system features a vocal line in G major (one flat) and 3/4 time, starting with a treble clef and a key signature of one flat. The melody begins with a half note 'a' (G4) on the first staff, followed by a whole note 'a.' (G4) on the second staff. The lyrics 'a - - - - a.' are written below the first staff. The second system continues the melody with a half note 'a' (G4) on the first staff, followed by a whole note 'a.' (G4) on the second staff. The lyrics 'a - - - - a.' are written below the first staff. The score is enclosed in a decorative frame.

2. Для меня Россия — белые берёзы,
для меня Россия — утренние росы,
для меня, Россия, ты всего дороже —
до чего на маму ты мою похожа.

Прыпеў.

3. Ты, моя Россия, всех теплом согреешь,
ты, моя Россия, песни петь умеешь,
ты, моя Россия, неразлучна с нами,
ведь Россия наша — это я с друзьями.

Прыпеў.

Пытанні і заданні:

1. Уважліва паслухайце твор. Якім настроем ён прасякнуты?
2. Ахарактарызуйце музычную мову твора. Якія рысы народнай музыкі ёй уласцівы?
3. Выканайце асноўную мелодыю песні. Размяркуйце дыханне ў адпаведнасці са зместам твора. Калі фраза доўгая, карыстайцеся ланцужковым дыханнем.
4. Асобна развучыце падгалосак. Падзяліцеся на дзве групы для выканання прыпева. Адной групе даручыце спяваць мелодыю, другой — падгалосак. Ці аднолькавая колькасць удзельнікаў павінна быць у групах? Чаму?

Вы ўжо знаёмы з творчасцю Міхаіла Глінкі, заснавальніка рускай прафесійнай музыкі. Яго творчай манеры ўласцівы розныя мелодыі і разнастайныя аркестравыя фарбы.

Хор «Славься» — музычны эпілог оперы «Іван Сусанін».

Хор «Слався»

(з оперы «Іван Сусанін»)

Музыка М. Глінкі

Пытанні і заданні:

1. Паслухайце твор. Падбярыце словы, якія адпавядаюць характару музыкі. Якія сродкі музычнай выразнасці выкарыстаў кампазітар, каб яго перадаць?
2. Асноўная інтанацыя гэтага твора выкарыстана ў пазыўных міжнароднага фестывалю мастацтваў «Славянскі базар у Віцебску». Як вы лічыце чаму?

Паўднёвая суседка Беларусі — Украіна — мае надзвычай багатыя культурныя традыцыі.

Реве та стогне Дніпр широкий

Словы Т. Шаўчэнкі

Музыка народная

Пытанні і заданні:

1. Паслухайце песню. Падбярыце словы, якія адпавядаюць характару музыкі.
2. Адлюструйце меладыйны малюнак пры дапамозе графічных ліній. Што нагадвае ваш малюнак?
3. Параўнайце песню «Реве та стогне Дніпр широкий» з песняй «Вниз по матушке по Волге» і «Песняй пра Нёман». Што іх аб'ядноўвае?

На захадзе наша краіна мяжуе з Польшчай. Для польскай народнай музыкі характэрна цесная сувязь песні і танца. Звычайна выканаўцы чаргавалі танцы з аднагалосымі спевамі. Адметнай рысай польскай танцавальнай музыкі з'яўляецца сінкопа.

Сінкопа — перанос акцэнта (націску) з моцнай долі на слабую.

У польскай музыцы шырока ўжываюцца скрыпка, дуда і іншыя інструменты. Асаблівы каларыт ёй надаюць ударныя: бубен, бразготкі, званочкі, драўляныя трашчоткі. Гэтыя музычныя інструменты выкарыстоўваюцца і ў беларускай музыцы.

Мазурка — адзін з найбольш вядомых польскіх танцаў. Мазурку лёгка пазнаць: у ёй спалучаюцца трохдольны пульс і пункцірны рытм.

Мазурка сустракаецца і ў беларускай музыцы. Гэты танец распаўсюджаны ў заходняй частцы Беларусі.

Мазурка

Традыцыйны польскі танец

Пытанні і заданні:

1. Паслухайце мазурку. Вызначце ў ёй характэрныя асаблівасці польскай танцавальнай музыкі.
2. Падзяліцеся на дзве групы: адна выканае пульс (метр) танца, другая — рытмічны малюнак. Спалучыце выкананне пульсу і рытмічнага малюнка. Дадайце атрыманы акампанемент да музыкі падчас паўторнага слухання.

Надзвычай багатая і разнастайная песенная культура Польшчы.

Висла

Польская народная песня

Пераклад С. Кандрацева

Апрацоўка У. Іваннікава

Павольна

тр

1. Гей, ты, Ви - сла го-лу-ба - я! Лес во-круг,
лес во-круг. У ме-ня сви-рель па-сту-шья на бо-ку,
на бо-ку. Ра - зо-люю - тся пе - ре - ли - вы
по ре - ке, по ре - ке, по - ве - дут во -
лы у - ша - ми вда-ле - ке, вда-ле - ке.

2. Гей ты, Висла голубая,
как цветок, как цветок!
Ты бежишь в чужие земли —
путь далёк, путь далёк.
Ты течёшь в большое море,
в край иной, в край иной,

где вода черна, как пашня,
Бог ты мой, Бог ты мой!

3. Эх, дивчина! Эх, калина!
Не тужи, не тужи.
Лучше блеск весёлых глазок
покажи, покажи.
Слышишь, песня зазвучала
вдалеке, вдалеке.
Возвращаются ребята
по реке, по реке.

Пытанні і заданні:

1. Праспявайце песню. Які характар музыкі ёй уласцівы? Што вы ўявілі падчас гучання музыкі?
2. Параўнайце песню «Висла» з песняй «Вниз по матушке по Волге» і «Песняй пра Нёман». Што ў іх агульнае, а што рознае?

На захадзе і поўначы наша краіна мяжуе з Літвой і Латвіяй. У музычнай культуры беларускага, літоўскага і латышкага народаў шмат агульнага.

У асобных мясцовасцях Літвы і Латвіі шырока распаўсюджаны калядныя і купальскія песні.

У беларусаў і літоўцаў ёсць падобныя гульні на арэлях. Лічылася, што гушканне на арэлях добра ўплывае на рост жыта і льну. Такія гульні звычайна суправаджаліся спевамі.

Агульныя рысы ўласцівы і танцам суседніх народаў. У Беларусі і Літве распаўсюджаны полькі і кадрылі. Літоўскі танец «Ланцугеліс» вельмі нагадвае беларускі танец «Юрчка».

Канон — від шматгалосых спеваў.

Канону ўласцівы наступныя рысы:

1) другі голас уступае праз пэўны прамежак часу пасля першага;

2) другі голас дакладна паўтарае асноўную мелодыю.

Звярніце ўвагу на выкананне канона ў песні «Солнышко вставало».

Солнышко вставало

Літоўская народная песня

Пераклад А. Машыстава

Умерана

1. Сол-ны-шко вста - ва - ло, ли-стья за-свер-

1. Сол-ны-шко вста - ва - ло,

2. Двух коней седлали,
двум коням сказали:
«Мчите, кони, нас к сестрице, } 2 разы
там нас долго ждали».

3. Кони поскакали,
горы задрожали,
а копыта из гранита } 2 разы
искры высекали.

Пытанні і заданні:

1. Уважліва паслухайце песню. Які настрой яна перадае? Што вы ўявілі падчас гучання музыкі?
2. Падзяліцеся на групы і выканайце песню канонам.
3. Складзіце да песні выканальніцкі план. Прадугледзьце партыі саліста і хору.
4. Прыдумайце рытмічнае суправаджэнне, якое перадае тупат коней. Упрыгожце ім выкананне трэцяга куплета.

**Мікалоюс Канстанцінас
Чурлёніс**
(1875–1911)

Мікалоюс Чурлёніс — першы кампазітар у гісторыі літоўскай музыкі, які напісаў сімфанічны твор. Шырока вядомы яго сімфанічныя карціны «У лесе» і «Мора». Кампазітар стварыў таксама некалькі кантат для хору і сімфанічнага аркестра, шэраг п'ес для струннага квартэта і хору.

М. Чурлёніс запісаў і апрацаваў больш за 60 літоўскіх народных песень.

Акрамя таго, М. Чурлёніс быў таленавіты мастак.

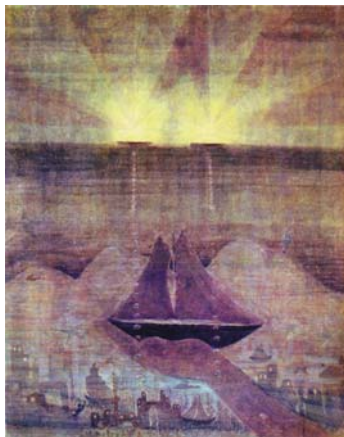
У лесе

Сімфанічная карціна (урывак)

Музыка М. Чурлёніса

1. Паслухайце ўрывак з сімфанічнай карціны «У лесе». Што вы ўявілі падчас гучання музыкі?
2. Якія сродкі музычнай выразнасці выкарыстаў кампазітар, каб перадаць прыгажосць навакольнага свету?
3. Угледзьцеся ў трыпціх Мікалоюса Чурлёніса «Саната мора». Паспрабуйце адчуць, якая музыка «гучыць» у ім. Успомніце знаёмыя вам музычныя творы, якія перадаюць розны стан мора. Якія агульныя рысы ёсць у мастацкай і сімфанічнай карцін?

М. Чурлёніс. «Саната мора»

Андантэ

Алегра

Фінал

МУЗЫКА Ў НАРОДНЫХ АБРАДАХ І СВЯТАХ (ГУКАННЕ ВЯСНЫ, САРАКІ)

*Мы вясну чакаем,
мы вясну гукаем:
— Прыходзь, вясна!
З ручайком бурлівым,
з рэчкай гаманлівай
прыходзь, вясна!*
А. Дзеружынскі

Нашы продкі з нецярплівасцю чакалі прыходу вясны. Ад таго, якой будзе вясна, ці хутка яна прыйдзе, залежаў дабрабыт селяніна. У даўніну лічылася, што пэўныя абрады могуць наблізіць вясну.

Вясновыя абрады пачыналіся з гукання вясны. Песні-вяснянкі звычайна спявалі дзяўчаты. Выконваліся вяснянкі на вуліцы. Дзяўчаты выходзілі на высокае месца, каб рэха далёка разносіла іх спевы. Часта гуканне адбывалася ў лесе, а таксама на беразе ракі або возера. Вяснянкі былі чутны нават у суседніх вёсках.

Спявалі вясновыя песні па групах: адна пачынала, а другая працягвала. Хлопцы, якія таксама ўдзельнічалі ў гуканні, хадзілі з гармонікам ад адной групы да другой.

Вяснянкі звычайна спяваліся аднагалосна. Кожная фраза ў іх завяршалася воклічам: «У-у!», «Гу!» або «Агу!»

Прыгожы абрад гукання вясны і сёння натхняе беларускіх кампазітараў на стварэнне музыкі.

Мы ідзем гукаць вясну

Словы І. Цітаўца

Музыка В. Сярых

Не вельмі хутка.

Ласкава, з цеплынёй

1. На-пра-две-сні пе-вень пе-сні за-лі-ва-е-цца, пя-е.

Звон-кай пе-сняй на-пра-две-сні ён вя-сну да нас за-ве.

Хоць зі-ма вя-сне не ра-да, па-ра-тун-ку ёй ня-ма.

Хоць са-лод-ка-я у-ла-да, ды не ве-чна-я я-на.

Прыпеў

За-клі-ка-ем на пры-во-лле вас, свя-ты-я Са-ра-кі!

Ад-чы-няй-це лес і по-ле, снег га-ні-це да ра-кі.

Для заканчэння

2. Разляцяцца сум і скруха,
як прадвесне загудзе.
Позняй лёгкай завірухай
час вясенні прывядзе.
Свет, у радасці прачніся,
аднаўляйся і квітней!
У абноўкі апраніся —
будзеш казкай для дзяцей.
Прыпеў.

Пытанні і заданні:

1. Паслухайце твор. Якім настроем прасякнута музыка?
2. Праспявайце песню. Як адрозніваецца музыка запеву і прыпеву? Вызначце характар музыкі запеву.
3. Прыдумайце да прыпеву верхні падгалосак. Выкарыстайце паступенны сыходны рух ад гуку «мі» да гуку «ля». Вызначце на слых месцы, дзе гукі будуць змяняцца. Выканайце прыпеў песні з падгалоскам.

4. Праспявайце вокліч-закліканне «У-у!». Падзяліцеся на некалькі груп. Паспрабуйце выканаць вокліч так, каб атрымаўся эфект рэха. Якія сродкі музычнай выразнасці вам спатрэбяцца?

Птушкі лічыліся вестунамі вясны. З іх прылётам вясна канчаткова ўступала ў свае правы. Нашы продкі надавалі асаблівае значэнне вяртанню птушак дадому, віталі іх. Існавала нават адмысловае свята — Саракі. У гэты дзень пяклі з цеста птушчак — «жаўрукоў» ці «кулікоў», якія павінны былі прывабіць жывых птушак, а разам з імі — і вясну.

Жавароначкі, прыляціце

Беларуская народная песня

Апрацоўка В. Сярых

2. Жавароначкі, прыляціце,
зямлю-матухну абудзіце
і дожджыкам напаіце,
каб травачкі парасцілі,
каб волікаў накармілі.

Пытанні і заданні:

1. Уважліва паслухайце песню. Прасачыце па нотным запісе за змяненнем ладавай афарбоўкі. Як называецца змена ладавай афарбоўкі, уласцівая народнай музыцы?
2. Як змяняюцца ў песні пульс і рытм? Як называецца такая асаблівасць народнай музыкі?
3. Выкананне песень-вяснянак часта суправаджалася падкідваннем на абрусе выпечаных з цеста птушчак. Прыдумайце рухі, якія імітуюць гэты абрад. Дадайце іх да выканання песні.

МУЗЫЧНАЕ ПАДАРОЖЖА ПА ЕЎРОПЕ

Кожная з еўрапейскіх краін прыгожая па-свойму. Падчас падарожжаў мы можам наведаць цікавыя мясціны, убачыць помнікі архітэктуры і набыць незвычайныя сувеніры.

Пры наведванні іншых краін цікава таксама пазнаёміцца з чужой гаворкай, звычаямі і, вядома, музычнай культурай.

Музычная культура Італіі надзвычай багатая. Запамінальнымі мелодыямі, разнастайнымі рытмам і вылучаюцца італьянскія танцы.

Тарантэла — адзін з найбольш папулярных італьянскіх танцаў. Гэты танец узнік у Паўднёвай Італіі. Яго назва паходзіць ад назвы італьянскага горада Таранта. З тарантэлай звязана шмат легенд і паданняў. Доўгі час лічылася, што яе выкананне дапамагае людзям пазбавіцца ад наступстваў укусу атрутнага павука — тарантула.

У старадаўніх рукапісах захаваліся апісанні тарантэлы. Гэты танец выконваўся імкліва, з запалам. Характар танца падкрэслівала рытмічнае суправаджэнне бубна і кастаньетаў.

Рысы, уласцівыя тарантэле, часта ўжываюцца ў прафесійнай музыцы. Гэта дазваляе кампазітарам ствараць яркія, запамінальныя вобразы.

Неаполітанская тарантэла

Музыка Д. Расіні

Пытанні і заданні:

1. Уважліва паслухайце твор. Падбярыце словы, якія адпавядаюць характару музыкі.
2. Стварыце да тарантэлы рытмічны акампанемент. Якім інструментам вы даручыце яго выкананне? Упрыгожце рытмічным акампанеентам паўторнае слуханне тарантэлы.

Нікало Паганіні
(1782–1840)

Нікало Паганіні — выдатны італьянскі скрыпач і кампазітар, адзін з найвялікшых віртуозаў сусветнага музычнага мастацтва.

У яго творах часта сустракаюцца цяжкія для выканаўцаў паса-
жы, а мелодыям уласціва асаблівая выразнасць.

Нарадзіўся Н. Паганіні ў італьянскім горадзе Генуі ў сям’і
гандляра. Яго бацька быў аматар музыкі і навучыў сына іграць
на скрыпцы і мандаліне.

Калі хлопчыку споўнілася 11 год, ён упершыню выступіў
з канцэртаў у родным горадзе. У 15 гадоў юны выканаўца пачаў
гастраляваць па Паўднёвай Італіі і хутка вырашыў прысвяціць
сваё жыццё музыцы.

Штогод у Генуі праводзіцца конкурс скрыпачоў імя Нікало
Паганіні.

Кампанела

Музыка Н. Паганіні

Пытанні і заданні:

1. Кампанела ў перакладзе з італьянскай мовы азначае «званочак». Як вы лічыце, чаму гэты твор мае такую назву?
2. Уважліва паслухайце твор. Падбярыце словы, якія адпавядаюць характару музыкі.
3. Пры дапамозе якіх сродкаў музычнай выразнасці кампазітар перадае гук званочка?

Не толькі кампазітар выкарыстоўвае сродкі развіцця музыкі.
Успомніце, якія сродкі развіцця музыкі можа выкарыстоўваць
выканаўца.

Рабэрціна Ларэці (нарадзіўся ў 1946 г.)

Рабэрціна Ларэці — італьянскі спявак, які стаў сусветна вядомы ў падлеткавым узросце. Яго натхнёныя спевы лічацца ўзорам выканальніцкага майстэрства.

Санта Лючыя

Італьянская народная песня

Неапаль

Пытанні і заданні:

1. Уважліва паслухайце твор. Якія пачуцці ўзніклі падчас яго гучання? Якую ролю ў стварэнні настрою адыгрывае выкананне Рабэрціна Ларэці?
2. Нотныя радкі, у якіх «зашыфравана» задума кампазітара, становяцца сапраўднай музыкай толькі дзякуючы выкананцам. Якімі якасцямі, на вашу думку, павінен валодаць выканаўца?
3. Паразважайце, чаму розныя музыканты па-рознаму выконваюць адзін і той жа твор?

Адзін з самых музыкальных гарадоў свету — Вена, сталіца Аўстрыі. З гэтым горадам было звязана нямала славу-тых музыкантаў — Іозеф Гайдн, Вольфганг Амадэй Моцарт, Людвіг ван Бетховен.

Вольфганг Амадэй Моцарт
(1756–1791)

Здесь обитает Моцарт.
Он верил в нечто,
чему названья нет,
и музыкой хотел сказать об этом.

С. Карпэн (пераклад Д. Самойлава)

Вольфганг Амадэй Моцарт — адно з найвялікшых імёнаў у гісторыі музыкі. Кампазітар нарадзіўся ў аўстрыйскім

горадзе Зальцбургу ў сям’і прыдворнага музыканта. Талент Вольфганга Амадэя выявіўся вельмі рана: хлопчыку не споўнілася трох гадоў, калі ён пачаў падбіраць мелодыі на клавесіне. У пяць год Моцарт напісаў першыя музычныя творы, а ў шэсць — пачаў выступаць разам са сваёй сястрой Ганнай Марыяй, якая добра спявала і іграла на клавесіне.

Творчая спадчына кампазітара надзвычай багатая. Ён стварыў 41 сімфонію, оперы, балеты, араторыі і кантаты, інструментальныя канцэрты, сотні песень, рамансаў і інш. Сярод найбольш вядомых яго твораў — оперы «Чароўная флейта», «Вяселле Фігара», сімфонія «Юпітар».

Сцэна з оперы «Чароўная флейта»

Хор «Послушай, как звуки хрустально чисты»

(з оперы «Чароўная флейта»)

Музыка В. А. Моцарта

Пытанні і заданні:

1. Уважліва паслухайце твор. Падбярыце словы, якія адпавядаюць характару музыкі.
2. Гэты хор гучыць у оперы Моцарта ў момант, калі пад уздзеяннем чароўных званочкаў служкі маўра Манастатаса ўцякаюць прэч. Як кампазітар перадаў у музыцы ўздзеянне чароўных званочкаў?
3. Выканайце хор. Якія выканальніцкія сродкі вам спатрэбяцца, каб перадаць гучанне чароўных званочкаў?

Ронда ў турэцкім стылі

Музыка В. А. Моцарта

Пытанні і заданні:

1. Уважліва паслухайце твор. Дзе ў ім чутны ўдары вялікага турэцкага барабана? Як кампазітар перадае гучанне гэтага інструмента?
2. Вызначце ў музыцы рысы, уласцівыя форме ронда. Вылучыце ў музыцы рэфрэн. Колькі ў творы эпізодаў?

Вялікі турэцкі барабан

Вы ўжо ведаеце, што сімфонія — гэта буйны музычны твор, які дазваляе адлюстраваць многія чалавечыя думкі і пачуцці.

Сімфонія № 40 — адзін з найбольш пранікнёных твораў Моцарта. Яе музыка прасякнута ўсхваляванымі інтанацыямі, энергіяй і воляй.

Сімфонія № 40

(фрагмент)

Музыка В. А. Моцарта

Пытанні і заданні:

1. Уважліва паслухайце твор. Які настрой ён у вас выклікаў? Падбярыце словы, якія адпавядаюць характару музыкі.
2. Зрабіце да музыкі колеравую выяву, перадаўшы настрой, які пануе ў творы. Параўнайце свае малюнкi. Што ў іх агульнае, а што рознае?
3. Вольфганг Амадэй Моцарт казаў: «Складзена ўсё, але нічога яшчэ не запісана». Што меў на ўвазе кампазітар?

ДЗІВОСНЫЯ ІНТАНАЦЫІ ЎСХОДНЯЙ МУЗЫКІ

Падчас падарожжаў па краінах Усходу немагчыма не захапіцца дзівоснымі інтанацыямі ўсходняй музыкі. Яна прыцягвае вытанчанасцю мелодый і мудрагелістасцю рытмаў.

У Старажытным Кітаі музыка адыгрывала важную ролю, уключаючы ў сябе паэзію, танец, жывапіс, архітэкттуру і нават сервіроўку стала. Пры двары кітайскіх імператараў быў асобны чалавек, які адказваў за выкананне песеннай і танцавальнай музыкі, а таксама за навучанне музыкантаў і танцораў.

Старажытныя паданні краін Усходу распавядаюць, як музыка ўплывае на чалавека і прыроду. З яе дапамогай людзі спрабавалі выклікаць дождж, уздзейнічаць на расліны.

Адной з адметнасцей усходняй музыкі з’яўляецца пентатоніка. Кожны гук у ёй мае асаблівае значэнне. Першы суадносіцца з грыватамі, другі — з шолахам ветру, трэці — з патрэскваннем дроў у агні, чацвёрты і пяты — з булькатаннем ручая.

Пентатоніка — гукарад, які можна скласці з пяці чорных клавій фартэпіяна.

Традыцыйны кітайскі аркестр уключае больш за сто струнных, духавых і ўдарных інструментаў. Найбольш вядомы з іх — цынь. Голас гэтага інструмента пяшчотны, яму ўласціва багацце адценняў гучання.

Вясновыя навальніцы

Традыцыйная кітайская музыка

Пытанні і заданні:

1. Уважліва паслухайце твор. Што вы ўявілі падчас слухання?
2. Якія асаблівасці традыцыйнай кітайскай музыкі вы можаце вылучыць?

Культура краін Усходу часта натхняе беларускіх кампазітараў. Кампазітар Сяргей Бельцюкоў напісаў сюіту для ўдарных інструментаў «Кітайскія акварэлі».

Сяргей Пятровіч Бельцюкоў
(нарадзіўся ў 1956 г.)

Сяргей Бельцюкоў — беларускі кампазітар і піяніст. Яго творы выконваюць вядучыя калектывы Рэспублікі Беларусь, яны гучаць у эфіры, захоўваюцца ў фондах Беларускага радыё і тэлебачання.

У творчай скарбонцы С. Бельцюкова — музыка для сімфанічных аркестраў, асобных інструментаў, некалькі опер, балетаў, мюзікл, музыка да кінафільмаў і спектакляў.

Вы ўжо ведаеце, што такое сюіта. Сюіта С. Бельцюкова «Кітайскія акварэлі» складаецца з пяці частак: «Раніца», «Правінцыйны пейзаж», «Поўдзень», «Гарадскі пейзаж», «Вечар».

Гарадскі пейзаж

(з сюіты «Кітайскія акварэлі»)

Музыка С. Бельцюкова

Пытанні і заданні:

1. Уважліва паслухайце твор. Якую карціну «малюе» музыка?
2. Ахарактарызуйце сродкі музычнай выразнасці, якія выкарыстаў кампазітар. У чым іх асаблівасць?
3. Якой культуры — беларускай ці кітайскай — належыць гэты твор? Чаму?

Японію паэтычна называюць Краінай Узыходзячага Сонца. Яе культура вельмі цікавая і своеасаблівая. Японцы з пашанай ставяцца да сакуры і штогод назіраюць за яе надзвычай прыгожай ружовай квеценню.

Прыгажосць квітнеючай сакуры адлюстравана ў японскай народнай песні.

Сакура

Японская народная песня

Пытанні і заданні:

1. Уважліва паслухайце твор. Якая карціна паўстала перад вамі падчас слухання?
2. Вылучыце ў песні зерне-інтанацыю. Паназірайце за яе развіццём. Што вам нагадвае меладыйны малюнак песні?

Ва ўсім свеце вядомы японскія нерыфмаваныя вершы — хайку. Яны складаюцца ўсяго з трох радкоў, але вельмі маляўніча і красамоўна апісваюць карціны прыроды ці сцэны паўсядзённага жыцця.

Старый пруд,
прыгнула в воду лягушка.
Всплеск в тишине.

Разлив на реке.
Даже у цапли в воде
коротки ноги.

Крылья бабочек!
Разбудите поляну
для встречи солнца.

Чайку качает,
никак спать не уложит
колыбель волны.

Японская музыка таксама прасякнута паэтычнасцю і сузіральнасцю. Яна вучыць нас пільна ўглядацца ў навакольны свет.

Птицы над взморьем

Словы К. Тарыякі
(пераклад А. Філіц)

Музыка Х. Ратара

Не вельмі хутка

tr V

1. Даль мор - ску - ю скры - ла мгла,
2. В э - тих кри - ках боль то - ски,

ту - чи так чер - ны.
ве - чный сер - дца зов.

Вмиг за - тми - ли два кры - ла
Сты - нут мо - кры - е пе - ски,

све - тлый лик лу - ны.
мра - чен туч по - кров.

Кри - ки ча - ек пред гро - зой
Но на - пра - сен их при - зыв,

бу - дят столь - ко дум!
без - от - ве - тен стон.

Вто - рит им мор - ской при - бой,
Ми - лых при - зра - ков, у - вы,

даль - ний ле - са шум.
не ра - збу - дит он.

Пытанні і заданні:

1. Уважліва паслухайце песню. Што вы ўявілі падчас гучання музыкі?
2. Ахарактарызуйце мелодыю песні. Выяўленчая ці выразная інтанацыя ляжыць у яе аснове? Прасачыце за развіццём інтанацыі.
3. Развучыце песню. Складзіце да яе выканальніцкі план. Перадайце ў выкананні сузіральнасць і паэтычнасць, уласцівыя японскай музыцы.

УЗОРЫ АФРЫКАНСКІХ РЫТМАЎ

Музыцы Афрыкі асаблівы каларыт надае рытм. Афрыканцы шырока выкарыстоўваюць ударныя інструменты: барабаны, званочкі, бразготкі, трашчоткі, ксілафоны.

Ігра на барабанах — неад’емная частка афрыканскіх абрадаў і рытуалаў, а таксама спосаб баўлення вольнага часу. Ва ўсім свеце вядомы «гаворачыя барабаны» з Заходняй Афрыкі, якія імітуюць маўленчыя інтанацыі.

Афрыканскія барабаны вельмі разнастайныя. Яны падобны на бочачкі, келіхі, цыліндры.

Ігра на барабане — сапраўднае мастацтва, вучыцца якому пачынаюць з ранняга дзяцінства.

Афрыканская музыка часцей за ўсё выконваецца групай музыкаў. Спевы чаргуюцца з гучаннем барабанаў. Звычайна запявае адзін з выканаўцаў, а астатнія паўтараюць за ім. Адметная рыса музыкі — спалучэнне адразу некалькіх пульсаў (метраў).

Афрыканская музыка непарыўна звязана з рухамі. Узбагачэнню рытмаў спрыяюць таксама касцюмы выканаўцаў. Музыкі апранаюць спадніцы з трыснягу, прывязваюць да пояса або шчыкалатак званочкі. Падчас танца гэтыя прылады ствараюць дадатковы рытмічны малюнак.

Святочныя цырыманіяльныя танцы ў кенійскай вёсцы

(урывак)

Пытанні і заданні:

1. Уважліва паслухайце фрагмент традыцыйнай афрыканскай музыкі. Якую карціну вы ўявілі падчас слухання?
2. Знайдзіце ў музыцы разнастайныя спосабы развіцця: павелічэнне і памяншэнне сілы гуку, чаргаванне маўленчых воклічаў і спеваў, выканання салістаў і групы спевакоў.
3. Стварыце разам з настаўнікам рытмічны акампанемент і ўпрыгожце ім паўторнае слуханне твора. Якія інструменты вам спатрэбяцца?

Музыка народаў Афрыкі надзвычай каларытная і самабытная. Мы адчуваем у ёй рытмы і гукі прыроды. Менавіта таму афрыканская музыка не падобна ні на якую іншую.

Ветер лагуны

Африканская дзіцячая песня

Пераклад У. Сібірскага

The musical score is written on five staves in 2/4 time with a key signature of one flat (B-flat). The melody is in the treble clef. Dynamics include *p* (piano) at the beginning and *mf* (mezzo-forte) in the third line. The lyrics are in Ukrainian and are aligned with the notes.

Зе - лё-на - я вол - на по - хи-ти-ла ме -
ня, гро - зи - ла у - то - пить, пи - ро - гу на-кре -
ня. Из ту - чи тем-но - та спу - сти-лась сре-ди
дня. Но ве - тер до-брый у - ви-дал, вол -
ну к ла-гу - не он по-гнал и спас ме - ня!

Пытанні і заданні:

1. Уважліва паслухайце твор. Вызначце характар мелодыі і акампанементу.

2. Што нагадваюць вам пульс і рытм мелодыі і акампанементу?
3. Як трэба спяваць гэту песню? Падбярыце сродкі музычнай выразнасці для яе выканання.
4. Выразна выканайце песню. Суправаджайце выкананне іграй на трохвугольніку або званочках і рухамі, што імітуюць з'явы прыроды.

Сіяхамба

Традыцыйная афрыканская песня

Пытанні і заданні:

1. Паслухайце твор. Звярніце ўвагу на асаблівасці рытмічнага малюнка.
2. Складзіце да твора рытмічную партытуру. Вылучыце некалькі груп выканаўцаў. Адвольна выберыце колькасць долей пульсу для кожнай групы. Адначасова выканайце розныя пульсы, падкрэсліваючы моцныя долі. Вылучыце аднаго або двух салістаў з кожнай групы. Даручыце ім імправізаваць рытмічныя малюнкi.
3. Упрыгожце паўторнае слуханне гучаннем бразготак, трашчотак і званочкаў.

Яскравыя фарбы афрыканскай музыкі часта выкарыстоўваюць кампазітары, ужываючы ўласцівыя ёй рытмы і тэмбры.

Вялікі афрыканскі
барабан тамтам

та - ма

вслед за на-ми по пя - там.

Бьют там - та - мы, бьют там - та - мы,

Бьют там - та - мы, бьют там - та - мы,

Бьют там-та-мы, бьют там - та-мы.

Пытанні і заданні:

1. Паслухайце песню. Які настрой яна выклікае?
2. Параўнайце характар запеву і прыпеву. Якой частцы ўласціва песеннасць, а якой танцавальнасць?
3. Развучыце і выканайце рытмічны малюнак, які імітуе гучанне тамтама. Падчас выканання акампанементу перадайце паступовае павелічэнне і памяншэнне сілы гуку.
4. Прыдумайце да песні танцавальныя рухі. Дадайце да спеваў выкананне рытмічнага малюнка і танцавальныя рухі. Паспрабуйце перадаць набліжэнне і аддаленне групы выканаўцаў. Якія выканальніцкія сродкі для гэтага спатрэбяцца?

МУЗЫКА АМЕРЫКІ

Стагоддзі таму да Амерыканскага кантынента накіроўваліся шматлікія караблі. Яны везлі «чорнае золата» — рабоў з Афрыкі. У Амерыцы тыя працавалі на плантацыях. Неверагодна цяжкім было іх жыццё. Пра яго яны распавядалі ў спірычуэлс.

Спірычуэлс — песні-малітвы, у якіх рабы скардзіліся на свой лёс і марылі пра лепшую долю. Важную ролю ў выкананні спірычуэлс адыгрывала імправізацыя. Кожны выканаўца мог дадаць да песні ўласныя словы або меладыйныя звароты. Таму звычайна сюжэт быў цесна звязаны з лёсам выканаўцы.

Спірычуэлс — яскравы прыклад узаемапранікнення розных культур. У гэтых песнях дзіўным чынам спляліся мелодыі еўрапейскіх эмігрантаў і афрыканскія рытмы. Звычайна спірычуэлс выконвалі калектыўна. Асноўны напеў спалучаўся з мноствам падгалоскаў.

Глыбокая рака

Спірычуэлс

Пытанні і заданні:

1. Уважліва паслухайце твор. Падбярыце словы, якія перадаюць характар музыкі.
2. Звярніце ўвагу на асаблівасці рытму. Паўтарыце яго пры дапамозе пляскання ў далоні.
3. Прыдумайце выразныя рухі, якія будуць адпавядаць характару музыкі. Упрыгожце імі паўторнае слуханне.

Блюзы — так званыя самотныя песні — узніклі на пачатку 20 стагоддзя. У іх распаўядалася пра жыццёвыя нягоды, адчувалася туга па страчаным шчасці. Блюзы звычайна выконваліся адным спеваком. Выкананне было насычана імправізацыяй і суправаджалася іграй на музычных інструментах.

Блюз

Традыцыйная амерыканская музыка

Пытанні і заданні:

1. Уважліва паслухайце твор. Падбярыце словы, якія адпавядаюць характару музыкі.
2. Якую ролю адыгрывае акампанемент ў гэтым творы? Якія інструменты суправаджаюць спевы?
3. Зрабіце да твора колеравую выяву. Якія фарбы вам спатрэбяцца?

Характэрныя рысы блюза знайшлі адлюстраванне ў творах прафесійных амерыканскіх кампазітараў.

Джордж Гершвін
(1898–1937)

Джордж Гершвін — амерыканскі кампазітар і піяніст. Яго творчасць ахоплівае розныя музычныя жанры. Яе вяршыняй сталася першая амерыканская опера «Поргі і Бэс», у якой кампазітар глыбока і пранікнёна адлюстраваў духоўны свет афраамерыканцаў. Адна з самых вядомых частак оперы — калыханка, упрыгожаная джазавымі інтанацыямі.

Калыханка

(з оперы «Поргі і Бэс»)

Музыка Д. Гершвіна

Пытанні і заданні:

1. Уважліва паслухайце музыку. Якія пачуцці яна перадае?
2. Якія асаблівасці калыханкі вы адчулі ў творы? Дзе ў музыцы заўважаецца «гайданне» рытму?

3. Якія інтанацыі і прыёмы, уласцівыя джазавай музыцы, вы пачулі ў творы?
4. Прыдумайце да твора выразныя рухі і ўпрыгожце імі паўторнае слуханне.

Сусветную вядомасць набыла «Рапсодыя ў блюзавых тонах» Д. Гершвіна. У яе музыцы чуюцца блюзавыя інтанацыі і джазавыя імправізацыі, характэрныя для афрыканскіх народных напеваў.

Рапсодыя ў блюзавых тонах

(урывак)

Музыка Д. Гершвіна

Пытанні і заданні:

1. Уважліва паслухайце твор. Чаму кампазітар назваў рапсодыю «музычным калейдаскопам Амерыкі»?
2. Якія рысы традыцыйнай амерыканскай музыкі вы заўважылі ў творы?

Джаз — найбольш адметная з’ява амерыканскай музыкі. У ім адчуваюцца «гайданне» музычнага пульсу, «ірваныя» рытмы. Джазавая музыка вылучаецца асаблівым ладам. Для яго характэрна «мільгаценне» мажору і мінору.

Джазавая мелодыя складаецца з вельмі кароткіх фраз. Яны чаргуюцца, паўтараюцца, змяняюцца на працягу твора.

Кампазітары розных краін выкарыстоўваюць джазавыя інтанацыі ў сваіх творах.

Джаз

Словы В. Сулава

Музыка Я. Дубравина

1. Пе - ре-пływ Ат-лан-ти-ку, из - за о - ке-а - на,

в день ка-кой не-ве - до-мо, в не - из-ве-стный час,

вы - шел из мор-ско - го он си - не-го ту-ма - на,

тру-ба-ми свер-ка - ю - щий не - гри-тян-ский джаз!

Прыпеў

Ах, э-тот джаз, зве - ня-щий джаз!

2. Страны европейские
дружно зароптали:
— Это что за музыка
рвётся из окон?
Жили мы со скрипками —
горюшка не знали.
Для чего, скажите нам,
этот саксофон?
Прыпеу.

3. Дни мелькали быстрые,
складывались годы.
Джаз ревел неистово,
ухал барабан.
Дружат с ним давно уже
разные народы
Африки, Америки,
всех на свете стран.

Прыпеу (для заканчѐния):

Ах, этот джаз, весёлый джаз!

Он жить не может без проказ! (2 разы)

И говорят о нём сейчас: (2 разы)

— Вот это класс! Вот это класс!

Пытанні і заданні:

1. Праспявайце песню. Звярніце ўвагу на дакладнасць выканання рытмічнага малюнка.
2. Паспрабуйце выканаць мелодыю без пункцірнага рытму. Ці змяніўся яе характар?
3. Прасачыце за развіццём музыкі? Як на яе ўплывае «мільгаценне» мажору і мінору?
4. Якую ролю ў музыцы адыгрывае акампанемент? Упрыгожце выкананне песні рытмічным суправаджэннем. Падкрэсліце слабыя долі пульсу, шчоўкаючы пальцамі. Вылучыце моцныя долі, пляскаючы ў далоні або прытупваючы. Дадайце да выканання рытмічныя рухі.

МУЗЫКА НАРОДАЎ, ЯКІЯ НАСЯЛЯЮЦЬ РЭСПУБЛІКУ БЕЛАРУСЬ

У Рэспубліцы Беларусь, акрамя беларусаў, жывуць рускія, палякі, украінцы, яўрэі, татары, літоўцы, латышы і інш.

Каб захаваць сваю культуру, мову, звычаі, прадстаўнікі розных народаў утвараюць нацыянальна-культурныя аб'яднанні. Калектывы мастацкай творчасці, якія дзейнічаюць пры гэтых аб'яднаннях, шырока вядомы не толькі ў нашай краіне, але і за яе межамі.

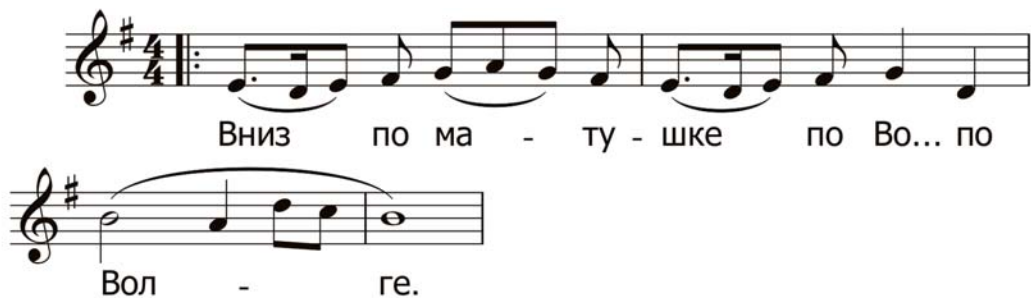
Музыка кожнага з народаў, якія населяюць нашу краіну, раскрывае яго душу і светаўспрыманне. Слухаючы гэтую музыку, мы можам лепш зразумець тых, хто жыве побач.

Пытанні і заданні:

1. Успомніце, прадстаўнікам якіх нацыянальнасцей належаць гэтыя строі.
2. Якія асаблівасці строяў вы можаце вылучыць?

Вниз по матушке по Волге

Висла

Солнышко вставало

Реве та стогне Дніпр широкий

Пытанні і заданні:

1. Успомніце мелодыі ўжо знаёмых вам народных песень. Якім народам яны належаць? Пра што мы можам з іх даведацца?
2. Успомніце песню «Рамонка» і выканайце яе. Якія яшчэ песні пра сяброўства вы ведаеце?

З 1996 года ў нашай краіне праводзіцца Рэспубліканскі фестываль нацыянальных культур. Гэта сапраўднае свята, якое дае магчымасць пазнаёміцца з культурай розных нацыянальнасцей, што насяляюць Беларусь.

Пытанні і заданні:

1. Прагледзьце відэасюжэт аб фестывалі. Які настрой пануе на гэтым свяце?
2. Самастойна складзіце праграму канцэрта з музыкі народаў, якія жывуць у Беларусі. Запішыце праграму ў сшытку альбо на дошцы. Правядзіце канцэрт у класе.

МУЗЫКА Ў НАРОДНЫХ АБРАДАХ І СВЯТАХ (КУПАЛЛЕ)

*А на Купалу
рана сонца іграла —
рана сонца іграла
на добрыя гады,
на цёплыя росы,
на хлябы-ўраджаі.*

В. Барабанцаў. «Купалле»

Купалле — старажытнае свята, вядомае амаль ўсім народам Еўропы. З ім у нашых продкаў было звязана шмат павер'яў.

Са старажытных часоў у беларусаў захаваліся выразы «класці Купалу», «раскладваць Купалу». Яны нагадваюць адмысловую прыкмету свята — купальскія вогнішчы. Нашы продкі верылі ў ачышчальную сілу агню, таму ў купальскую ноч дзяўчаты і хлопцы скакалі цераз вогнішча.

Напярэдадні Купалля дзяўчаты плялі вянкi, пускалі іх у раку ці возера і назіралі, куды паплыве вянок. Такім чынам дзяўчына варажыла, ці выйдзе замуж.

Лічылася, што ў купальскую ноч распускаецца чароўная папараць-кветка. Хто ўбачыць гэта дзіва — будзе шчаслівы.

Купалінка

Словы М. Чарота

Музыка У. Цяраўскага

Напеўна

1. Ку - па - лін - ка, Ку - па - лін - ка, цём - на - я
но - чка, цём - на - я но - чка,
дзе ж тва - я до - чка? Цём - на - я
но - чка, дзе ж тва - я до - чка?

2. Мая дочка
у садочку
ружу-кветку поле,
ружу-кветку поле,
белы ручкі коле.

3. Кветачкі рве,
кветачкі рве,
вяночкі звіае,
вяночкі звіае,
слёзкі пралівае.

Пытанні і заданні:

1. Паслухайце песню. Якім настроем яна прасякнута? Вылучыце сродкі музычнай выразнасці, якія ствараюць атмосферу купальскага свята.

2. Якія характэрныя рысы народнай музыкі адчуваюцца ў песні?
3. Выканайце песню. Перадайце ў выкананні асаблівасці купальскіх песень: напеўнасць, непарыўнасць гучання, злітнасць гукаў паміж сабой.

Ой, рана на йвана

Беларуская народная песня

Шырока

Ой, ра - на на йва-на, ой, ра - на

на йва - на. Про - ці йва - на но - чка ма - ла,

ой, ра- на на йва-на, ой, ра - на на йва-на.

Пытанні і заданні:

1. Паслухайце песню. Што вы ўявілі падчас яе гучання? Падбярыце словы, якія перадаюць характэрнае для купальскай ночы.
2. Нашы продкі спявалі купальскія песні ў полі, на лузе, ля ракі. Пры гэтым часта ўтвараўся эфект рэха. Якім чынам ён перададзены ў музыцы гэтай песні?

Свята Купалля завяршалася раніцай. Людзі назіралі, як сонца грае ў вадзе рознымі колерамі.

Сёння Купала, а заўтра Ян

Беларуская народная песня

Пытанні і заданні:

1. Сем фарбаў — гэта сем гукаў. Паспрабуйце выканаць іх па рознаму: гукі можна выконваць па чарзе або адначасова. Паспрабуйце стварыць эфект пераліваў розных колераў у вадзе.
2. Праспявайце створаную гукавую імправізацыю пры паўторным слуханні песні. Што змянілася ў музыцы?
3. Спляціце прыгожы купальскі «вянок» — складзіце ўласны твор з праслуханых купальскіх песень. Выкарыстайце ўжо вядомыя вам музычныя формы.

АБАГУЛЬНЕННЕ ПА ТЭМАХ ДРУГОГА ПАЎГОДДЗЯ

Музыка — мова зносін паміж народамі. Пры дапамозе музыкі людзі могуць зразумець адзін аднаго. Яна спрыяе добразычлівым адносінам паміж людзьмі.

Беларусь — шматнацыянальная краіна. Тут жывуць розныя народы, кожны з іх мае сваю музычную культуру.

1. У гісторыі рускага, беларускага, украінскага народаў шмат агульнага. Таму іх музыка падобная. Якія агульныя рысы музыкі славянскіх народаў вы ведаеце? Прывядзіце музычныя прыклады.
2. Культура суседніх краін заўсёды ўплывала на музыку Беларусі. У ёй знайшлі адлюстраванне польскія рытмы і прыбалтыйскія традыцыі харавых спеваў. Пывядзіце музычныя прыклады, якія пацвярджаюць гэта.
3. Вы пазнаёміліся з дзіўнымі афрыканскімі рытмамі. Ці знайшлі яны ўвасабленне ў творах еўрапейскіх аўтараў? Да якой музыкі — еўрапейскай ці афрыканскай — можна аднесці гэтыя творы?
4. Усходняя музыка вылучаецца мудрагелістымі рытмамі і вытанчанымі інтанацыямі. Нязвыкла «афарбаваныя» творы распавядаюць нам пра знаёмыя пачуцці. Пра што расказала вам японская музыка?
5. Спалучэнне дзіўных рытмаў і інтанацый — характэрная рыса амерыканскага джаза. Апынуўшыся на нашай зямлі,

джаз знайшоў сваё месца ў творчасці беларускіх аўтараў. Прывядзіце прыклады адпаведных твораў.

6. Калыханкі заўсёды пяшчотныя, трапяткія, спакойныя. Параўнайце беларускую, латышскую і амерыканскую калыханкі. Што ў іх агульнае, а што рознае?
7. Народныя абрады захаваліся ў музычнай культуры Беларусі са старажытных часоў. Гэта своеасаблівыя лісты з мінулага. З іх дапамогай можна даведацца пра жыццё нашых продкаў. Якія летнія песні і абрады вы ведаеце? Як іх трэба выконваць?
8. Адбярыце найбольш цікавыя творы для сваёй музычнай калекцыі. Абгрунтуйце свой выбар. Разам з настаўнікам правядзіце канцэрт па тэме «Музычныя падарожжы».

У музыцы ўсіх народаў адлюстраваны аднолькавыя пачуцці і думкі. Нягледзячы на сваю разнастайнасць, музыка зразумела кожнаму чалавеку.

СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ

1. Алоўнікаў, У. Лясная песня [Ноты] : «Ой, бярозы ды сосны...» : для вак. дуэта з фп. / сл. А. Русака ; муз. У. Алоўнікава ; рус. пер. Н. Гарулёва. — Мінск : Дзярж. выд-ва БССР, 1957. — 4 с.
2. Басё, М. Японская поэзія / Мацуо Басё [Электрон. рэсурс]. — Режим доступа: <http://www.japanpoetry.ru/brand/43>. — Дата доступа: 10.08.2012.
3. Беларускія народныя гульні і забавы / уклад. К. Лабчэўская ; Рэсп. навук.-метад. цэнтр нар. творчасці і культур.-асвет. работы. — Мінск : [б.в.], 1985. — 31 с.
4. Беларускія народныя духавыя інструменты [Ноты] : вучэб. дапам. па інструментазнаўстве для выш. і сярэд. спец. устаноў культуры і мастацтваў / А. Крамко ; М-ва культуры Рэсп. Беларусь, Беларус. дзярж. ун-т культуры і мастацтваў. — Мінск : Беларус. дзярж. ун-т культуры і мастацтваў, 2005. — 33 с.
5. Беларускія народныя песні : у 3 т. Т. 3 / пад рэд. П. Глебкі, Я. Казекі, Г. Цітовіча. — Мінск : Рэд. муз. літ., 1962. — С. 124—125.
6. Беякова, Р. Беларускія народныя гульні ў пачатковай школе / Р. Беякова. — Мінск : Асар, 1997. — 40 с.
7. Быкаў, В. Збор твораў : у 4 т. Т. 1 : аповесці / прадм. Д. Бугаёва. — Мінск : Маст. літ., 1980. — 432 с.
8. Вількін, Я. Беларускія народныя гульні / Я. Вількін. — Мінск : Нар. асвета, 1969. — 75 с.

9. Войтик, В. Забавы : сюита для симфон. оркестра : партитура / В. Войтик. — Л. : Музыка, 1980. — 64 с.
10. Восеньскія і талочныя песні / рэд. А. Фядосік ; Акад. навук БССР, Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору. — Мінск : Навука і тэхніка, 1981. — 678 с. : іл.
11. Гісторыя беларускай савецкай музыкі / Г. С. Глушчанка [і інш.]. — Мінск : Выш. шк., 1971. — 544 с.
12. Глебов, Е. Альпійская баллада [Ноты] : одноакт. балет в 3 ч. / Е. Глебов ; либретто Р. Череховской по мотивам повести В. Быкова ; клavier. — Минск : Беларусь, 1978. — 80 с.
13. Гульні, забавы, ігрышчы. — 3-е выд. ; Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К. Крапівы. — Мінск : Беларус. навука, 2003. — 530 с.
14. Гуляева, А. Музыка : вучэб. дапам. для 4-га кл. агульнаадукац. устаноў з беларус. і рус. мовамі навучання / А. Р. Гуляева, С. А. Прастакова, С. М. Кабачэўская. — Мінск : Адукацыя і выхаванне, 2008. — 144 с. : іл.
15. Залётнеў, А. Міхал Клеафас Агінскі. Невядомы партрэт : рамонт. опера ў 2 дз. / партытура А. Залётнева ; лібрэта С. Макарэя. — Мінск : Четырэ чверці, 2014. — 426 с.
16. Краж, У. Беларускія народныя гульні ў школе / У. Краж, В. Трубчык. — Мінск : Выд. А. Ванін, 1993. — 112 с.
17. Крынічка : беларус. нар. песні для дзяцей / уклад. Л. В. Кузьмічова, В. Р. Вячорка. — Мінск : Беларусь, 1989. — 48 с.
18. Ліс, А. Купальскія песні / А. Ліс ; пад рэд. У. Калесніка. — Мінск : Навука і тэхніка, 1974. — 42 с.

19. Музыка : нот. хрест. : 3-й кл. / сост. Е. Г. Гуляева, М. Б. Горбунова, И. В. Ящембская-Колёса. — Минск : Адукацыя і выхаванне, 2013. — 184 с.
20. Музыка : нот. хрест. : 4-й кл. / сост. Е. Г. Гуляева, С. А. Простакова, С. М. Кобачевская. — Минск : Адукацыя і выхаванне, 2013. — 192 с.
21. Музыка-чарадзей / пераказ і апрац. А. Якімовіча. — Мінск : Беларусь, 1969. — 12 с.
22. Хрэстаматыя па беларускай народнай музычнай творчасці / уклад. Л. Зыкава. — Мінск : Ін-т культуры Беларусі, 2012. — 209 с.
23. Шевченко, Т. Реве та стогне Дніпр широкий [Электрон. ресурс]. — Режим доступа: <http://www.a-pesni.org/ukr/revetastogne.php>. — Дата доступа: 29.06.2013.
24. Шырма, Р. Песня — душа народа : з літ. спадчыны / Р. Шырма ; уклад., камент. і бібліягр. В. Ліцвінкі ; прадм. Н. Гілевіча. — Мінск : Маст. літ., 1993. — 407 с.
25. Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі : у 5 т. — Мінск : БелСЭ, 1984—1987.
26. Ясень, М. Война. Любовь. Победа : песни / М. Ясень. — Минск : Маст. літ., 2005. — 86 с.

ЗМЕСТ

МУЗЫЧНАЯ КУЛЬТУРА БЕЛАРУСІ

Музыка — люстэрка жыцця і душа народа	5
Дзяржаўны гімн Рэспублікі Беларусь. <i>Словы М. Клімковіча, У. Карызны, музыка Н. Сакалоўскага</i>	6
Радзіма мая дарагая. <i>Словы А. Бачылы, музыка У. Алоўнікава</i>	10
Пайшоў Ясь наш на лужок. <i>Беларуская народная песня ...</i>	13
Сімфаніета «Беларускія карцінкі» (фінал). <i>Музыка М. Чуркіна</i>	14
Вітанне Нацыянальнага акадэмічнага народнага хору Рэспублікі Беларусь імя Г. Цітовіча (на аснове вясельнай народнай песні «Частуйцеся, госці»). <i>Словы У. Карызны, апрацоўка М. Сіраты</i>	17
Нараджэнне і жыццё беларускай песні	18
Как сложили песню (урывак з нарыса). <i>М. Горкі</i>	20
Чаму ж мне не пець. <i>Беларуская народная песня (канон) ...</i>	22

Ох, і сеяла Ульяніца лянок. <i>Беларуская народная песня</i>	24
Спі, сыночак міленькі. <i>Беларуская народная песня</i>	27
Беларуская калыханка. <i>Музыка М. Чуркіна</i>	28
Восеньскія песні	29
Ой, мамачка, восень. <i>Беларуская народная песня</i>	29
Відзіць маё вочка. <i>Беларуская народная песня</i>	30
Бачыць маё вочка, што край недалёчка. <i>Беларуская народная песня</i>	32
Адлятаюць птушкі (з сюіты «Поры года»).	
<i>Музыка В. Карэтнікава</i>	33
Журавінка. <i>Словы І. Цітаўца, музыка М. Літвіна</i>	34
Музыка ў казках беларускага народа	36
Музыка-чарадзей. <i>Беларуская народная казка (урывак)</i>	37
Як паставіў верабейка на сметнічку хату. <i>Беларуская народная песня</i>	38
Песенька сяброў (з мюзікла «Прыгоды ў замку Алфавіт»). <i>Словы С. Клімковіч, музыка В. Войціка</i>	40
Музыка ў гульнях беларускага народа	42
А мы грушу пасадзілі. <i>Беларуская народная песня. Апрацоўка А. Рашчынскага</i>	44

У мядзвездзя на бару. Папеўка	46
Журавель. Папеўка. Апрацоўка В. Кузняцова	48
Беларускія музычныя інструменты	49
Восень. Найгрыш на дудцы	49
Казачок беларускі. Найгрыш на цымбалах	50
Цярэшка. Найгрыш на скрыпцы	51
Кадрыля. Найгрыш на гармоніку і бубне	53
Шастак. Найгрыш на скрыпцы, цымбалах, гармоніку, бубне	53
Юрачка. Беларускі народны танец	53
Заграй жа мне, дударочку. Беларуская народная песня ...	54
Кракавяк. Найгрыш на дудзе	56
Танцавальная культура майго народа	57
Янка-полька. Беларуская народная песня-танец. Апрацоўка М. Літвіна	58
Юрачка. Беларуская народная песня-танец	58
Мікіта. Беларуская народная песня-танец	59
Крыжачок. Беларускі народны танец	60
Беларускія танцы. Апрацоўка І. Жыновіча	61
Бульба-полька. Беларуская народная песня-танец	62
Куранта (з «Полацкага сшытка»)	64

Музыка распавядае пра мінулае нашай Радзімы 65

Мірскі замак. *Словы І. Цітаўца, музыка В. Кісцяня*66

Вітаўт-сцюта. *Музыка В. Кузняцова*69

Паланэз № 1 «Паляванне». *Музыка М. Радзівіла*71

Арыя Агаткі (з оперы «Агатка, або Прыезд пана»).

Музыка Я. Д. Голанда72

Паланэз «Развітанне з Радзімай».

Музыка М. К. Агінскага75

Паланэз (з оперы «Міхал Клеафас Агінскі.

Невядомы партрэт»). *Музыка А. Залётнева*76

Тарантэла (з балета «Альпійская балада»).

Музыка Я. Глебава78

Лясная песня. *Словы А. Русака,*

музыка У. Алоўнікава80

Поклоніться, внуки, деду. *Словы М. Ясеня,*

музыка І. Лучанка82

Музыка ў народных абрадах і святах (Каляды) 84

Го-го-го, каза. *Беларуская народная песня*86

На нова лета. *Беларуская народная песня*87

Каляднікі (з сюіты «Забавы»). *Музыка В. Войціка*89

Што прыносіць Новы год? *Словы Л. Дайнекі,*

музыка А. Безенсон90

Абагульненне па тэмах першага паўгоддзя 92

МУЗЫЧНЫЯ ПАДАРОЖЖЫ

Музыка — мова дружбы і ўзаемаразумення паміж народамі	94
Дружба. Папеўка	95
Рамонка. Словы А. Вольскага, музыка І. Лучанка	96
Музыка нашых суседзяў — рускага, украінскага, польскага, прыбалтыйскіх народаў	99
Вниз по матушке по Волге. Руская народная песня	100
Песня пра Нёман. Словы А. Астрэйкі, музыка Н. Сакалоўскага	101
Моя Россия. Словы Н. Салаўёвай, музыка Г. Струвэ	102
Хор «Славься» (з оперы «Іван Сусанін»).	
Музыка М. Глінкі	105
Реве та стогне Дніпр широкий. Словы Т. Шаўчэнкі, музыка народная	105
Мазурка. Традыцыйны польскі танец	107
Вісла. Польская народная песня.	
Пераклад С. Кандрацева. Апрацоўка У. Іваннікава	108

Солнышко вставало.	
<i>Літоўская народная песня. Пераклад А. Машыстава</i>	110
У лесе. Сімфанічная карціна (урывак).	
<i>Музыка М. Чурлёніса</i>	113
Музыка ў народных абрадах і святах	
(Гуканне вясны, Саракі)	114
Мы ідзём гукаць вясну. <i>Словы І. Цітаўца,</i>	
<i>музыка В. Сярых</i>	115
Жавароначкі, прыляціце. <i>Беларуская народная</i>	
<i>песня. Апрацоўка В. Сярых</i>	117
Музычнае падарожжа па Еўропе	119
Неапалітанская тарантэла. <i>Музыка Д. Расіні</i>	120
Кампанела. <i>Музыка Н. Паганіні</i>	121
Санта Лючыя. <i>Італьянская народная песня</i>	122
Хор «Послушай, как звуки хрустально чисты» (з оперы «Чароўная флейта»).	
<i>Музыка В. А. Моцарта</i>	125
Ронда ў турэцкім стылі. <i>Музыка В. А. Моцарта</i>	125
Сімфонія № 40 (фрагмент). <i>Музыка В. А. Моцарта</i>	126
Дзівосныя інтанацыі ўсходняй музыкі	126
Вясновыя навальніцы. <i>Традыцыйная кітайская</i>	
<i>музыка</i>	127

Гарадскі пейзаж (з сюіты «Кітайскія акварэлі»).	
<i>Музыка С. Бельцюкова</i>	129
Сакура. <i>Японская народная песня</i>	129
Птицы над взмор'ем. <i>Словы К. Тарыякі</i> (пераклад А. Філіц), <i>музыка Х. Ратара</i>	131
Узоры афрыканскіх рытмаў	133
Святочныя цырыманіяльныя танцы ў кенійскай вёсцы (урывак)	134
Ветер лагуны. <i>Афрыканская дзіцячая песня.</i> <i>Пераклад У. Сібірскага</i>	135
Сіяхамба. <i>Традыцыйная афрыканская песня</i>	136
Б'ют тамтамы. <i>Словы А. Барто,</i> <i>музыка Г. Струвэ</i>	137
Музыка Амерыкі	140
Глыбокая рака. <i>Спірычуэлс</i>	141
Блюз. <i>Традыцыйная амерыканская музыка</i>	141
Калыханка (з оперы «Поргі і Бэс»).	
<i>Музыка Д. Гершвіна</i>	142
Рапсодыя ў блюзавых тонах (урывак).	
<i>Музыка Д. Гершвіна</i>	143
Джаз. <i>Словы В. Суслава, музыка Я. Дубравіна</i>	144

Музыка народаў, якія насяляюць Рэспубліку Беларусь	146
Музыка ў народных абрадах і святах (Купалле)	150
Купалінка. <i>Словы М. Чарота, музыка У. Цяраўскага</i>	151
Ой, рана на Ёвана. <i>Беларуская народная песня</i>	152
Сёння Купала, а заўтра Ян. <i>Беларуская народная песня</i>	153
Абагульненне па тэмах другога паўгоддзя	154
Спіс выкарыстаных крыніц	156

Вучэбнае выданне
ГУЛЯЕВА Алена Рыгораўна
ПРАСТАКОВА Святлана Аркадзеўна
КАБАЧЭўСКАЯ Святлана Міхайлаўна

МУЗЫКА

Вучэбны дапаможнік для 4 класа ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі
з беларускай мовай навучання

Для работы ў класе

*Выкарыстаны фотаматэрыялы
БелТА, В. Данілава, В. Кузняцовай, А. Лабады, М. Несцерава*

Рэдактар *А. І. Левіціна.*
Мастакі *В. В. Архіпенка, А. Ю. Прынькова* (партрэт М. М. Чуркіна,
прапанаваны РУП «Выдавецтва “Адукацыя і выхаванне”»);
Натаграфік *В. А. Дземідовіч.* Дызайн вокладкі *Ю. У. Пакінай.*
Дызайн і вёрстка *А. А. Ракавай.* Карэктар *Т. В. Басалыга*

Падпісана ў друк 28.02.2018. Фармат 70 × 90 1/16. Папера афсетная. Друк афсетны.
Ум. друк. арк. 12,29. Ул.-выд. арк. 6,5. Тыраж 8635 экз. Заказ 1509.

Рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства «Выдавецтва “Пачатковая школа”».
Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы,
распаўсюджвальніка друкаваных выданняў № 1/50 ад 08.10.2013.
Вул. Фабрыцыўса, 5, каб. 201, 220007, г. Мінск. Тэл./факс 233-99-34.
www.p-shkola.by; e-mail: psh@p-shkola.by

Адкрытае акцыянернае таварыства «Паліграфкамбінат ім. Я. Коласа».
Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы, распаўсюджвальніка
друкаваных выданняў № 2/3 ад 04.10.2013. Вул. Каржанеўскага, 20, 220024, г. Мінск.

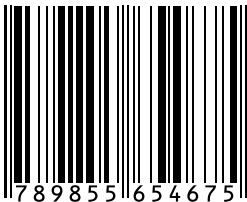
Правообладатель Пачатковая школа

(Назва і нумар установы адукацыі)

Навучальны год	Імя і прозвішча вучня	Стан вучэбнага дапаможніка пры атрыманні	Адзнака вучню за карыстанне вучэбным дапаможнікам
20 /			
20 /			
20 /			
20 /			
20 /			
20 /			
20 /			

ISBN 978-985-565-467-5

9 789855 654675

Правообладатель Пачатковая школа